

Etička načela u zaštiti pisane baštine

Paulić, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:205267>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-05-16**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Diplomski studij nakladništva i informatologije

Katarina Paulić
Etička načela u zaštiti pisane baštine
Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Damir Hasenay

Osijek, 2019.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za informacijske znanosti

Diplomski studij nakladništva i informatologije

Katarina Paulić

Etička načela u zaštiti pisane baštine

Diplomski rad

Područje društvenih znanosti, polje informacijskih i komunikacijskih znanosti,
grana informacijski sustavi i informatologija

Mentor: prof. dr. sc. Damir Hasenay

Osijek, 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 26. 9. 2019.

Katarina Pančić, 0122215691

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Baština – teorijske pretpostavke.....	3
2.1. Pojam baštine.....	3
2.2. Vrijednost baštine.....	3
2.3. Zaštita baštine.....	5
2.4. Čuvari baštine.....	7
3. Etika.....	10
3.1. Pojam etike.....	10
3.2. Etika u poslovanju.....	11
3.3. Etički kodeks.....	12
4. Primjena etičkih načela kroz određene aktivnosti u zaštiti pisane baštine.....	14
4.1. Strateška razina zaštite pisane baštine.....	14
4.1.1. Zakonska regulativa.....	15
4.1.2. Etički kodeksi međunarodnih organizacija.....	18
4.1.3. Obrazovanje stručnjaka za zaštitu baštine.....	21
4.1.4. Osviještenost o kulturnoj baštini i potrebi zaštite.....	22
4.2. Tehnička razina zaštite pisane baštine.....	25
4.3. Operativna razina zaštite pisane baštine.....	30
5. Zaključak.....	36
6. Literatura.....	39

Sažetak

U ovom diplomskom radu govori se o etičkim načelima u zaštiti pisane baštine. Cilj je ovog rada predstaviti etičnost u procesu zaštite baštine, odnosno tko je odgovoran za donošenje etičkog kodeksa, tj. koje organizacije sudjeluju u kreiranju takvog dokumenta, kome je etički kodeks namijenjen i koja je svrha postojanja takvog dokumenta, na koji način su etička načela oblikovana te što se u njima propisuje. Uz to, rad donosi i općenite teorijske pretpostavke o baštini i etici. Budući da se proces zaštite može promatrati sa strateške, tehničke i operativne razine, u glavnom dijelu rada opisana je primjena etičnosti i etičkih načela kroz navedene razine prateći odgovarajuće aktivnosti. U radu su razmatrani međunarodni i nacionalni etički kodeksi baštinskih ustanova i konzervatorsko-restauratorske struke. Na temelju proučenih materijala moguće je zaključiti kako postoji svojevrsna prepoznatljiva struktura dokumenata, odnosno da se etički kodeksi sastoje od uvodnog dijela u kojem su predstavljene temeljne definicije vezane uz struku, dok glavni dio donosi etička načela s opisanim vrijednostima kojih se treba pridržavati u dodiru s baštinom, radu s korisnicima i kolegama te struci općenito. Etičnim ponašanjem ustanove stvaraju u javnosti odgovorniju sliku o sebi i dokaz su odgovorne i profesionalne ustanove koja posluje u skladu s propisanim načelima i normama. Stoga se radom želi potaknuti svijest o važnosti etičnosti, tj. poslovanju u skladu s onime što je moralno i etički ispravno, a budući da se ovdje radi o zaštiti pisane baštine koja je svojim oblikom i pojavom izuzetno osjetljiva, pridržavanje propisanih etičkih načela prilikom procesa zaštite od izuzetne je važnosti jer bi svaki daljnji korak mogao biti na štetu baštine.

Ključne riječi: etička načela, pisana baština, zaštita.

1. Uvod

Od najranijih početaka pa do danas o postojanju pojedinaca, naroda ili područja svjedoče tragovi koji su nastajali tijekom vremena u različitim oblicima. Pojedinaac može stvoriti pisano djelo ili dokument, narod može stvoriti predmete ili običaje koji će biti znak prepoznatljivosti, dok neko područje, primjerice, može biti obilježeno građevinama. Sva ta ostavština u određenom trenutku postaje važna za određenu zajednicu ili zemlju jer dokazuje identitet ili postojanje određenih osoba, predmeta ili građevina. Uobičajeni naziv za takvu vrstu ostavštine je baština i ona predstavlja naslijeđe za buduće generacije. Budući da se baština može pojaviti u materijalnom ili nematerijalnom obliku, od izuzetne je važnosti briga o njezinoj zaštiti jer u protivnome mogu nastati oštećenja koja će obrisati dokaze nečijeg postojanja, identiteta ili stvaralaštva. Kako se zaštita baštine pokazuje kao izrazito važan element svakoga tko skrbi o baštini, ovaj rad se bavi vrlo važnim segmentom zaštite, a to su pitanja etičkih načela u zaštiti koja se trebaju poštivati u svim postupcima i fazama u procesu zaštite baštine.

U prvom dijelu rada razmatraju se općenite teorijske pretpostavke o baštini i etici. Unutar poglavlja o baštini definira se pojam baštine kao zajedničko naslijeđe neke zajednice i njezina podjela na prirodnu i kulturnu baštinu uz vrijednosti koje baština ima u svom pojavnom obliku, od izražajne, arheološke ili ekonomske vrijednosti do vrijednosti cjelovitosti, reprezentativnosti, rijetkosti, itd. Također se definira i sam proces zaštite baštine i ustanova koje su zadužene za čuvanje i brigu o baštini. Proces zaštite promatra se sa strateške, tehničke i operativne razine, a očituje se kroz primjenu raznih metoda i postupaka kako bi se smanjila pojava mogućih oštećenja te održala njezina čitljivost i upotrebljivost za korisnike. Brigu o baštini provode propisane javne ustanove u kulturi, a neke najpoznatije su arhivi, knjižnice i muzeji, koje danas nose zajednički naziv baštinske ustanove. Poglavlje o etici donosi definiciju etike kao filozofske discipline koja proučava moral i osnovnu podjelu etike na primijenjenu, normativnu i meta-etiku. Također se ovo poglavlje bavi poslovnom etikom i etičkim kodeksom. Poslovna etika je disciplina koja je nastala tijekom 20. stoljeća, a odnosi se na primjenu etičkih načela i pravila ponašanja u poslovnoj praksi kako bi se postigla visoka razina profesionalnog ponašanja. Jedna od sastavnica poslovne etike je i etički kodeks koji donosi skup načela i pravila ponašanja u radu, prema kolegama, ali i struci općenito.

Drugi dio rada odnosi se na primjenu etičnosti i etičkih načela kroz određene razine zaštite prateći odgovarajuće aktivnosti. Sam početak kreće od strateške razine za koju su zadužena stručna tijela i povjerenstva na lokalnoj, nacionalnoj ili međunarodnoj razini. Unutar te

razine stručna tijela osmišljavaju i provode zakonsku regulativu za ustanove koje čuvaju i pohranjuju baštinu; donose etičke kodekse s propisanim načelima koji se mogu slijediti u potpunosti ili poslužiti kao osnova za kreiranje vlastitog kodeksa; nastoje putem obrazovanja stvoriti stručnjake koji će uz stečeno znanje i teoriju posao obavljati u skladu s etičkim načelima i moralnim ponašanjem kako ne bi došlo do oštećenja baštine. Tehnička razina podrazumijeva stručno-znanstvenu problematiku vezanu uz primjene metoda i tehnika zaštite s posebnim naglaskom na pridržavanje etičkih načela prilikom procesa konzervacije i restauracije baštine. O pitanjima pohrane, rada s korisnicima, provođenja zakonske i stručne regulative svakodnevno se bave stručnjaci i ustanove koje su zadužene za pohranu i čuvanje baštine na operativnoj razini. Budući da se baština čuva u baštinskim ustanovama, nužno je razmotrena i problematika misije i poslovanja arhiva, knjižnica i muzeja s trenutnim stanjem u Republici Hrvatskoj.

Razmatranje etičkih načela kojih se treba pridržavati prilikom procesa zaštite vrlo je važno jer je prvenstveno cilj očuvati integritet i vrijednosti baštine kako bi bila upotrebljiva i za buduće generacije. Stoga je cilj ovog rada predstaviti etičnost u procesu zaštite baštine, odnosno tko je odgovoran za donošenje etičkog kodeksa, tj. koje organizacije sudjeluju u kreiranju takvog dokumenta, kome je etički kodeks namijenjen i koja je svrha postojanja takvog dokumenta, na koji način su etička načela oblikovana te što se u njima propisuje. Radom se nastoji potaknuti svijest o važnosti etičnosti, tj. poslovanju u skladu s onime što je moralno i etički ispravno. Sama etičnost očituje se kroz primjenu propisanih načela kojih se konzervatori-restauratori, ali i informacijski stručnjaci, trebaju pridržavati ukoliko žele proces zaštite provesti u skladu s najvišim standardima struke.

2. Baština – teorijske pretpostavke

2.1. Pojam baštine

Baština, kao pojam, predstavlja naslijeđe i zajedničko dobro neke (lokalne) zajednice, društva ili čovječanstva te kao takva podrazumijeva i zajedničku brigu, odnosno obvezuje svoje korisnike na očuvanje, razumno korištenje i upravljanje. Tako je baština višedimenzionalna jer po nastanku pripada prošlosti i ostavljena je u naslijeđe, prema upotrebi pripada sadašnjosti i moguće je koristiti se njome ukoliko je potrebna korisnicima, a također pripada i budućnosti jer se zbog njezinih vrijednosti smatra kako će se zajednica brinuti i očuvati je za buduće generacije.¹

Dijeli se na: *prirodnu baštinu* (primjerice jezera, parkovi prirode, mora, i sl.) i *kulturnu baštinu* koja može biti materijalna i nematerijalna. Osim toga kulturnu baštinu čine „pokretna i nepokretna dobra od umjetničkoga, povijesnoga, paleontološkoga, arheološkoga, antropološkog i znanstvenog značenja.“²

Budući da se kulturna baština dijeli na više vrsta, posebna pažnja pridaje se pisanoj kulturnoj baštini kao prevladavajućem obliku koju je teže definirati u odnosu na kulturnu baštinu. Pisana kulturna baština promatra se kao skup jedinica koje u sebi sadrže baštinsku vrijednost, a pohranjene su većinom na papiru kao rukopisi ili knjige.³

2.2. Vrijednost baštine

Vrijednost baštine može se definirati kao skup pozitivnih karakteristika ili kvaliteta koje kulturna dobra posjeduju, a primijećene su od strane pojedinaca ili grupe. U određenom trenutku baština može imati brojne različite vrijednosti koje joj se pripisuju što bi značilo da je baština multivalentna.⁴

¹ Usp. Cifrić, Ivan; Trako Poljak, Tijana. Baština čovječanstva: održanje, korištenje i stvaranje. // Titius 6-7, 6-7(2014), str. 26-28. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/219723> (2018-12-10)

² Kulturna baština. Ministarstvo kulture RH. URL: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6> (2018-12-10)

³ Usp. Krtalić, Maja; Hasenay, Damir; Aparac-Jelušić, Tatjana. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama – teorijske pretpostavke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1/2(2011), str. 3. URL: <https://hrcak.srce.hr/80113> (2018-12-10)

⁴ Usp. Assessing the values of cultural heritage: research report / report editor Marta de la Torre. Los Angeles: The Getty Conservation Institute, 2002. Str. 4-9. URL: https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/assessing.pdf (2018-12-10)

Svaka vrsta baštine ima određenu vrijednost koja ju čini posebnom u odnosu na neku drugu. Imajući to u vidu, razni autori navode i po nekoliko vrsta vrijednosti baštine jer se u svakom trenutku može pojaviti neka nova vrijednost. U radu *Pojam kulturne baštine: međunarodnopravni pogled* autor daje nekoliko primjera vrijednosti baštine prema Forrestu (pravnik) i Marasoviću (povjesničar umjetnosti).⁵ Forrest navodi tri vrste vrijednosti koje su utjecale i na razvoj zaštitnih mjera u okviru UNESCO-a:

- a) *Izražajna vrijednost* odnosi se na ljepotu baštine koja može biti izražena oblikom, bojama, kontrastom ili kontekstom ukoliko se radi o materijalnoj kulturnoj baštini, dok je kod nematerijalne baštine ona izražena pokretom, oblikom i bojama plesača i drugih izvođača.
- b) *Arheološka ili povijesna vrijednost* odnosi se na informacije koje baština posjeduje, a pomoću kojih je moguće rekonstruirati prošlost, prikupljati znanje i učiti o samoj prošlosti.
- c) *Ekonomska vrijednost* odnosi se na vrijednost materijala od kojih je baština načinjena, primjerice zlato, srebro, drago kamenje, itd.⁶

Marasović navodi dvije skupine vrijednosti, a to su prema osobinama i prema ulogama. Prema osobinama kulturna baština može imati:

- a) *Povijesnu vrijednost* ukoliko je: vezana uz određeni događaj ili znamenitu osobu, dokazuje postojanje naselja ili naroda te odražava povijesni kontinuitet.
- b) *Vrijednost starosti* ukoliko svjedoči o duljem vremenskom postojanju.
- c) *Vrijednost rijetkosti* ukoliko izražava iznimnu pojavu u odnosu na druge elemente u nekom razdoblju ili prostoru.
- d) *Vrijednost reprezentativnosti* ukoliko najpotpunije predstavlja osobine nekog prostora ili razdoblja.
- e) *Vrijednost cjelovitosti* ukoliko izražava jedinstvenu funkciju ili oblik.⁷

Prema ulogama u društvenom životu kulturna baština može imati:

- a) *Znanstvenu vrijednost* ukoliko je prostor ili predmet od znanstvenog interesa, primjerice arheološkog značenja iz područja znanosti.

⁵ Usp. Šošić, Trpimir. Pojam kulturne baštine: međunarodnopravni pogled. // Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu 51, 4(2014), str. 839. URL: <https://hrcak.srce.hr/129107> (2018-12-10)

⁶ Usp. Forrest, Craig. International law and the protection of cultural heritage. London; New York: Routledge, 2010. Str. 4-6. URL: <https://books.google.hr/books?id=jiGoOcZXmJ0C&hl=hr> (2019-05-31)

⁷ Usp. Marasović, Tomislav. Kulturna baština. Split: Veleučilište Split, 2001. Str. 11-12.

- b) *Odgojno-obrazovnu vrijednost* ukoliko kulturno dobro ima edukativnu prirodu, primjerice poruke vezane uz etičke osobine.
- c) *Kulturnu vrijednost* koja proizlazi iz izvorne ili suvremene uporabe baštine.
- d) *Gospodarsku vrijednost* koja se očituje kroz korištenje naslijeđa većinom graditeljskog, primjerice područje grada ili regije.⁸

Također, u radu *Valuing preservation* autorica Smith navodi kako su vrijednosti baštine njezina rijetkost, jedinstvenost, estetska privlačnost, itd. te da ju je moguće odrediti pomoću kriterija starosti, potreba korisnika i sadržaja. Za dobivanje dubljeg smisla očuvanja i zaštite baštine potrebno je biti upoznat i s ovim vrijednostima:

- a) *Utilitarna vrijednost*, tj. korisnost sadržaja,
- b) *Hedonistička vrijednost*, tj. sposobnost pružanja užitka,
- c) *Sekundarna vrijednost*, tj. sposobnost za ponovnu upotrebu.⁹

Navodeći ovih nekoliko vrsta vrijednosti baštine moguće je doći do jednostavnog zaključka kako je zaštita i očuvanje istih od iznimne važnosti jer se bez zaštite gubi značajnost i vrijednost baštine te će kao takva nestati i samim time izbrisati identitet, povijest i kulturu pojedinca ili zajednice.

2.3. Zaštita baštine

Kako bi se baština sačuvala od propadanja i održala njezina čitljivost i upotrebljivost za korisnike provodi se postupak (proces) zaštite koji obuhvaća upravna, administrativna i kadrovska pitanja koja su bitna za očuvanje i dobrobit baštine. Unutar definicije zaštite krije se i svrha zaštite koja također ističe očuvanje baštine u izvornom obliku i njezinu čitljivost.¹⁰ Zaštitom kulturne baštine bave se različite ustanove i službe, a neke od njih su: baštinske ustanove, konzervatorske službe, akademska zajednica, znanstvene organizacije, lokalne zajednice te ostali dionici (vlasnici i korisnici).¹¹ Kako bi se baština na što učinkovitiji način očuvala navedeni sudionici moraju dobro proučiti problematiku zaštite i odgovoriti na sljedeća

⁸ Usp. Isto, str. 12.

⁹ Usp. Smith, Abby. *Valuing preservation*. // *Library Trends* 56, 1(2007), str. 8-11. URL: <https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/3769/LT-56-1.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (2018-12-10)

¹⁰ Usp. Krtalić, Maja; Hasenay, Damir; Aparac-Jelušić, Tatjana. Nav. dj., str. 3-5.

¹¹ Usp. Dumbović Bilušić, Dubravka. *Kulturna baština u Hrvatskoj pred novim izazovima*. // *Kvartal* 10, 1-2(2013), str. 6. URL: <https://hrcak.srce.hr/175051> (2018-12-10)

bitna pitanja: zašto je potrebna zaštita, što se štiti, od koga ili čega se štiti, koja je svrha ili cilj zaštite, tko se bavi zaštitom, itd.¹²

Baština se pomoću raznih metoda i postupaka nastoji zaštititi od čimbenika oštećenja koji mogu izazvati različite vrste oštećenja. Čimbenici oštećenja mogu biti unutarnji i vanjski. Unutarnji čimbenici odnose se na značajke i svojstva materijala, dok vanjski čimbenici uključuju vlagu, toplinu, svjetlost (prirodna, umjetna), atmosferske i krute zagađivače (smog, prašina) te biološke organizme (kukci, plijesni, glodavci). Uz navedeno, oštećenja mogu nastati i slučajnim djelovanjem čovjeka ili pojavom prirodnih katastrofa kao što su požari, potresi, poplave, eksplozije, i sl.¹³

Zaštita baštine može se promatrati sa tri razine: strateška, tehnička i operativna razina. Strateška razina uključuje provođenje projekata zaštite, predlaganje inicijativa za zaštitu građe, osmišljavanje zakonske regulative, provođenje obrazovanja kako bi se stvorili stručnjaci za zaštitu, itd. Strateškom razinom nastoje se provesti aktivnosti koje je potrebno usustaviti, planirati i organizirati na nacionalnoj ili čak međunarodnoj razini pomoću stručnih tijela i povjerenstava. Za primjene metoda i tehnika zaštite te istraživanja specifičnosti materijala i čimbenika koji ih mogu ugroziti koristi se tehnička razina koja je uglavnom vezana uz stručno-znanstvenu problematiku. Operativna razina bavi se pitanjima s kojima se svakodnevno susreću stručnjaci koji prikupljaju, čuvaju, pohranjuju i organiziraju informacije. Za učinkovitiji proces zaštite bitno je da se aktivnosti isprepliću i da su u interakciji jer će aktivnosti s jedne razine bez interakcije s drugom tek djelomično riješiti problem.¹⁴

Za zaštitu građe, odnosno zaštitu izvornika i sadržaja potrebno je razlikovati dva pristupa zaštite, a to su korektivna i preventivna zaštita. Korektivna zaštita odnosi se na aktivnosti koje će oštećenu građu vratiti u prvotno stanje i spriječiti daljnje propadanje pomoću metoda restauracije i konzervacije, dok se preventivna zaštita odnosi na predviđanje i sprječavanje štetnih utjecaja uz osiguranje optimalnih uvjeta čuvanja i pohrane, primjerice spremišta, mikroklimatski uvjeti, zaštitna ambalaža, rukovanje građom, itd.¹⁵ Preventivna zaštita kao pristup može se također promatrati sa:

¹² Usp. Radić, Branka. Zaštita pisane baštine u zajednici AKM-a (arhivi-knjižnice-muzeji): Franjo Ksaver Kuhač (1834.-1911.) – utemeljitelj hrvatske etnomuzikologije i glazbene historiografije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 60, 2-3(2017), str. 26. URL: <https://hrcak.srce.hr/195864> (2018-12-10)

¹³ Usp. Krtalić, Maja; Hasenay, Damir; Aparac-Jelušić, Tatjana. Nav. dj., str. 4.

¹⁴ Usp. Hasenay, Damir; Krtalić, Maja. Terminološki i metodološki aspekti u proučavanju zaštite stare knjižnične građe. // Libellarium 1, 2(2008), str. 207-210. URL: <https://hrcak.srce.hr/37156> (2018-12-10)

¹⁵ Usp. Isto.

- a) Strateške razine na način da se na nacionalnoj osnovi osmisli zakonska regulativa pomoću koje će se neko kulturno dobro moći preventivno zaštititi i opisati sve aktivnosti za provođenje preventivne zaštite.
- b) Tehničke razine na način da se građa pravilno pohranjuje na police, zaštićuje prikladnim omotom, rukuje na pravilan način u čitaonici, itd.
- c) Operativne razine na način da ustanove u kojima je pohranjena baština vode brigu o pohrani i korištenju građe pomoću osiguravanja optimalnih uvjeta čuvanja i pohrane, provode zakonsku i stručnu regulativu, itd.¹⁶

Preventivna zaštita u svijetu, ali i u Europi, poprima sve veći značaj i sve je više stručnjaka koji ističu kako je preventivna zaštita najbolji, najviši i daleko najjeftiniji oblik zaštite.¹⁷ Iako su stručnjaci svjesni činjenice da zbog procesa prirodnog propadanja materijala nije moguće sačuvati svu baštinu, pomoću mjera i aktivnosti preventivne konzervacije nastoje svesti propadanje baštine i pojavu oštećenja na najmanju moguću razinu.¹⁸

2.4. Čuvari baštine

Tradicionalno se baština čuva i pohranjuje u arhivima, knjižnicama i muzejima, ali se može čuvati i u galerijama, restauratorskim zavodima te drugim javnim ustanovama u kulturi. Danas se za arhive, knjižnice i muzeje sve više koristi pojam *baštinske ustanove* ili AKM ustanove, a definira ih se kao društvene ustanove koje odabiru, prikupljaju, čuvaju, obrađuju i daju na korištenje građu i gradivo koje ima značenje ili vrijednost za određenu zajednicu. Iako se ustanove međusobno razlikuju i djeluju kao tri zasebna tipa ustanova s pratećim znanstvenim disciplinama i znanjem, sve više se ističe zajednički cilj djelovanja – briga za baštinu i njezina prezentacija zajednici.¹⁹ Roland Hjerpe 1994. godine uvodi i pojam *institucije pamćenja*²⁰ koji

¹⁶ Usp. Isto.

¹⁷ Usp. Laszlo, Želimir. Novi dokumenti o preventivnoj zaštiti. // *Informatica museologica* 32, 1-2(2001), str. 145. URL: <https://hrcak.srce.hr/140660> (2018-12-10)

¹⁸ Usp. Živković, Vesna. Preventivna konzervacija kao sustavni i strateški pristup očuvanju zbirki. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 58, 3/4(2015), str. 39. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/230912> (2018-12-10)

¹⁹ Usp. Faletar Tanacković, Sanjica; Aparac-Jelušić, Tatjana. Ishodišta za proučavanje međudodna baštinskih ustanova u 20. stoljeću: počeci teorijskih promišljanja. // *Libellarium* 3, 2(2010), str. 184. URL: <https://hrcak.srce.hr/77793> (2018-12-10)

²⁰ Engl. *memory institutions*.

obuhvaća kulturne i baštinske ustanove, tj. knjižnice, muzeje, arhive, spomenike, područja i mjesta, botaničke i zoološke vrtove te druge institucije koje stvaraju zbirke.²¹

Baštinske ustanove imaju tri zajedničke komponente, a to su: zbirke, komunikacija i korisnici. Temeljna zadaća baštinskih ustanova je organizacija zbirke, a kao druga bitna zadaća navodi se cjeloživotno učenje uz korištenje informacijske i komunikacijske tehnologije. Sličnost između knjižnica i arhiva je u tome što im je primarni cilj čuvanje pisane baštine jer pretežno prikupljaju objavljenu tekstualnu građu (knjižnice) i pisane dokumente javnih uprava, organizacija ili pojedinaca (arhivi), dok muzeji prikupljaju gotovo sve. Zajedničko im je i njegovanje nakladničke djelatnosti, odnosno objavljivanje časopisa, zbornika, kataloga ili vodiča te visoka rangiranost na ljestvici vjerodostojnosti za stvaranje sadržaja na internetu. Mrežne stranice baštinskih ustanova otvaraju zajednički prostor komunikacije i postaju primarno sučelje prema korisnicima, a kao novi vid komunikacije koriste se virtualne izložbe, digitalne zbirke i online dostupna građa. Pojavom nove informacijske i komunikacijske tehnologije, baštinske ustanove postaju svjesne potrebe digitalizacije građe i objavljivanja na mrežnim stranicama uz poštovanje etičkih i pravnih pitanja u online prostoru, primjerice zaštita privatnosti ili intelektualno vlasništvo i autorska prava.²² Baštinske ustanove mogu poslužiti kao ohrabrenje za kulturno ili neko drugo stvaralaštvo u realnom vremenu sa stvarnim ljudima, a to mogu učiniti: javnim isticanjem, javnim uvidom, strukovnim znanjima, financijskom potporom, itd. Tradicionalno zadržavaju statičku kvalitetu pomoću koje osnažuju i podupiru naslijeđene vrijednosti raznim aktivnostima, kao što su prepoznavanje, istraživanje, dokumentiranje ili komuniciranje te se tako bore protiv opasnosti propadanja, izobličenja, zlouporabe i monetarizacije vrijednosti.²³

Navedene su ustanove smještene u zgradama koje su namjenski izgrađene za potrebe čuvanja baštine, dok postoje i zgrade građene s drugom namjenom koje se preuređuju za potrebe čuvanja baštine, tj. zgrade koje nemaju povijesno-kulturno značenje i mogu se adaptirati prema potrebama te zgrade koje imaju spomeničku vrijednost (samostani, palače, dvorci), a za čiju je adaptaciju potrebno pridržavati se pravila konzervatorsko-restauratorske struke. Neovisno o tome radi li se o novoj zgradi, preuređenoj ili izgrađenoj za druge namjene, potrebno je

²¹ Usp. Šojat-Bikić, Maja. Modeliranje digitalnih zbirke i digitalnih proizvoda: sadržajno-korisnički aspekt komuniciranja kulturne baštine u digitalnom obliku. // Muzeologija, 50(2013), str. 61. URL: <https://hrcak.srce.hr/137980> (2018-12-10)

²² Usp. Isto, str. 62-76.

²³ Usp. Šola, Tomislav. Javno pamćenje: čuvanje različitosti i mogući projekti. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 2014. Str. 41-51. URL: <https://openbooks.ffzg.unizg.hr/index.php/FFpress/catalog/view/25/33/951-2> (2019-05-31)

pridržavati se određenih pravila kako bi se osigurali optimalni uvjeti pohrane i čuvanja baštine. Općenito zgrade za pohranu baštine trebaju imati najmanje 3 temeljna prostora, a to su: spremište, radni prostor (uključuje prostor za preuzimanje, čišćenje i sređivanje gradiva te uredski prostor) i prostor za korisnike (čitaonice). Dodatno se može pridružiti i prostor za: izložbe, predavanja, restauratorsku radionicu, knjigovežnicu, skladište, itd. Zgrade za ovakvu namjenu ne bi trebale biti: na poplavnim područjima i klizištima, u blizini industrijskih zona i prometnih čvorišta, u blizini strateških objekata kao što su vojarne ili zrakoplovne luke, itd. Poželjno je da budu u blizini ustanova s kojima surađuju u znanstvenom, istraživačkom, kulturnom, obrazovnom ili izdavačkom smislu te da budu u blizini središta javnoga života kako bi bile što bliže korisnicima ili ako su izvan središta da imaju dobru prometnu povezanost gradskim prijevozom. Što se tiče adaptiranih zgrada potrebno je voditi računa i o krovu, zidovima, električnim i vodovodnim instalacijama, statici i izdržljivosti podova i zidova, itd. Optimalni uvjeti pohrane uključuju sljedeće elemente: odabir zaštitne ambalaže, rukovanje građom i gradivom, zaštitu tijekom korištenja u čitaonici, zaštitu tijekom prenošenja na druge medije, prijevoz u/iz ustanove, konzerviranje i restauriranje oštećenih knjiga ili dokumenata te preventivne mjere za moguće prirodne katastrofe i katastrofe uzrokovane od strane čovjeka.²⁴

²⁴ Usp. Mušnjak, Tatjana. Uloga zgrade u preventivnoj zaštiti pisane baštine. // Arhivski vjesnik, 44 (2001), str. 183-187. URL: <https://hrcak.srce.hr/9489> (2018-12-10)

3. Etika

3.1. Pojam etike

Etika je filozofska disciplina koja proučava moral, odnosno dobro ili loše ljudsko ponašanje i djelovanje. Riječ etika dolazi od grčke riječi *ethos* što izvorno znači običaj ili navika. Često se za etiku koriste izrazi poput *filozofija morala* ili *moralna filozofija*.²⁵ Kao sinonim za etiku koristi se riječ moral (lat. *mos*) koja također označuje običaj, naviku ili navadu. Razlika u njihovoj uporabi jest ta da moral predstavlja trenutno stanje vrijednosti, vrlina i ideala u nekoj zajednici, dok se etika kritički osvrće na stavove o vrijednosti, vrlinama i idealima. Etika predstavlja temelj ljudskih odnosa prema sebi i svijetu tako da je i sama uloga etike očuvati ljudsko biće kao osobu, ljudsko dostojanstvo i uvjete za dobar život.²⁶ Etika se dijeli na tri dijela: primijenjenu etiku, normativnu etiku i meta-etiku. Primijenjena etika nastoji dati odgovore na konkretna etička pitanja (primjerice „Zašto terorizam nije dopušten?“ ili „Je li smrtna kazna opravdana?“), a da se pri tome ne izgradi opća i sveobuhvatna etička teorija. U primijenjenu etiku ubrajaju se i strukovne etike poput medicinske etike, vojne etike, poslovne etike, itd. Normativna etika nastoji izgraditi sveobuhvatnu etičku teoriju koja bi davala sustavne odgovore na etička pitanje. Normativna etika treba ponuditi sadržaj i opravdanje koji bi mogli biti primjenjivi na moguću situaciju. Normativna etička teorija dijeli se u tri velike skupine: *konzekvencijalizam* – gledište u kojem isključivo na umu treba imati posljedice vlastitih postupaka, *deontologija* – gledište u kojem postoji skup pravila kojih se treba pridržavati i *etika vrlina* – gledište koje govori kako na umu treba imati vrline i mane ljudi. Meta-etika je najopćenitiji dio etike koji proučava semantiku, ontologiju i epistemologiju moralnih termina i svojstava.²⁷ Ona pokušava tijekom istraživanja biti i prirode vrijednosti dati odgovore na neka pitanja, primjerice za ontologiju „Jesu li vrijednosti nešto što stvaramo ili nešto što otkrivamo?“ ili za epistemologiju „Kako spoznajemo vrijednosti i kako one djeluju na nas?“²⁸

²⁵ Usp. Berčić, Boran. *Filozofija: sažeto e-izdanje*. Zagreb: Ibis, 2012. Str. 127. URL: https://bib.irb.hr/datoteka/546996.Bericic_Filozofija_e-izdanje.pdf (2019-01-15)

²⁶ Usp. Ćurko, Bruno... [et al.]. *Etičko obrazovanje i učenje o vrijednostima: priručnik za učitelje i odgajatelje*, 2015. Str. 4-5. URL: http://www.ethics-education.eu/resources/ManualTeachers_HR.pdf (2019-01-15)

²⁷ Usp. Berčić, Boran. *Nav. dj.*, str. 127-130.

²⁸ Usp. Isto, str. 200-201.

3.2. Etika u poslovanju

U današnje vrijeme mnoge tvrtke, ustanove ili organizacije, neovisno o vrsti djelatnosti kojom se bave, nastoje biti etične u poslovanju i pridržavati se pravila i principa koji su doneseni zakonom ili kodeksom ustanove. Biti etičan u poslovanju znači biti moralno odgovoran za postupke koji se provode, stvarati pravednije društvo, poštovati zajednicu i svoje klijente ili korisnike, jačati povjerenje, itd.

Etika u poslovanju predstavlja sposobnost promišljanja vrijednosti tijekom donošenja odluka u tvrtkama, ustanovama ili organizacijama kako bi se procijenilo na koji način te vrijednosti ili odluke utječu na ljude koji sudjeluju u radu tvrtke. Svrha etike u poslovanju jest osigurati konkurentnost tvrtke, ali i spriječiti potencijalne situacije koje mogu naštetiti ugledu tvrtke te promovirati vrijednosti poštenog rada i odricanja čime se može ostvariti veliki uspjeh.²⁹

Budući da etika u poslovanju postaje izuzetno važna za poslovanje, kao nova znanstvena disciplina javlja se *poslovna etika* koja nastaje tijekom 20. st. suradnjom etike i ekonomije, a može se definirati kao „primjena etičkih vrijednosti na poslovnu praksu, pri čemu se primjenjuje na sve aspekte poslovnog ponašanja, od strateških odluka do ponašanja prema kupcima i dobavljačima.“³⁰ Poslovna etika sastoji se od sljedećih sastavnica:

1. *Vrednote poduzeća* koje obuhvaćaju izjave o ciljevima, stavovima, uvjerenjima i vrijednostima organizacije.
2. *Etički kodeks* koji predstavlja pravila poželjnog ponašanja koja se temelje na vrijednostima, načelima i pravilima odgovornog poslovanja i ponašanja.
3. *Linije izvještavanja i savjetovanja* koje služe za rano otkrivanje i rješavanje etičkih problema uz odgovarajući sustav komunikacije i pravovremene informacije.
4. *Etički menadžeri, zaposlenici i odbori* predstavljaju dio organizacije koji obavlja poslove vezane uz poslovnu etiku na način da osmišljavaju strategije pomoću kojih će se provoditi etički standardi.
5. *Etički konzultanti* su specijalisti za poslovnu etiku koji nude savjetodavne usluge.
6. *Etička edukacija i trening* služi za obrazovanje zainteresiranih za primjenu poslovne etike i rješavanje etičkih dilema.

²⁹ Usp. Ćorić, Mirna; Jelavić, Ivija. Etika u poslovanju: etičko vodstvo u poslovnom kontekstu sa slučajevima iz prakse. // *Obnovljeni život* 64, 3(2009), str. 395-396. URL: <https://hrcak.srce.hr/41187> (2019-01-15)

³⁰ Aleksić, Ana. Poslovna etika: element uspješnog poslovanja. // *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu* 5, 1(2007). Str. 420-421. URL: <https://hrcak.srce.hr/26144> (2019-01-15)

7. *Izveštavanje, računovodstvo, revizija* služe za kontrolu poslovanja i uspješnost organizacije.³¹

Etično poslovno okruženje može se stvoriti primjenom etičkog kodeksa tvrtke koji služi kao vodič za ponašanje. Etički se kodeks bavi pitanjima sukoba interesa, konkurentima, darivanjem, privatnošću informacija, itd. Kao nedostatak etičkog kodeksa može se navesti da ne pokriva sve etične i neetične oblike ponašanja unutar tvrtke.³²

3.3. Etički kodeks

U profesionalnoj praksi, stručnjaci se često suočavaju sa situacijama u kojima moraju izabrati najbolje etičke opcije. Etičko odlučivanje i ponašanje često se održava formuliranjem i provođenjem normi ili etičkih kodeksa u svakom društvu te se na taj način osigurava nastavak postojanja određenog društva.³³ Etički kodeks definira se kao „skup moralnih načela, normi, ideala i pravila o ponašanju, postupcima, međuljudskim odnosima koji se nameću savjesti pojedinca i zajednice, a u skladu s općim kriterijima o dobru koji vladaju u određenom društvu.“³⁴ Etički kodeks obično se sastoji od tri sastavnice: prva sastavnica, tj. preambula u kojoj se navode opće vrijednosti te dvije opsežnije u kojima se navode specifičnosti određene struke.³⁵

Kao primjeri povijesnih kodeksa navode se Mojsijevih deset zapovijedi i Periklov Atenski kodeks o antičkoj Grčkoj koji danas služe kao oblici za pisanje. Kodeks u formi *deset zapovijedi* sadrži kratke izjave i ključne vrijednosti, dok *justinijanski kodeks* sadrži duže izjave koje detaljno uređuju ponašanje i sadrže odredbe o načinu provedbe.³⁶ Važno je napomenuti da postoji razlika između etičkih kodeksa, kodeksa ponašanja i kodeksa normi i pravila. Etički kodeks navodi ključne vrijednosti i načela ponašanja općeg karaktera koji su apstraktni i ne bave se pitanjima primjene u konkretnim situacijama. Kodeksi ponašanja donose specifične standarde

³¹ Usp. Isto, str. 425-426.

³² Usp. Ćorić, Mirna; Jelavić, Ivija. Nav. dj., str. 397.

³³ Usp. Oppong, Seth. When the ethical is unethical and the unethical is ethical: cultural relativism in ethical decision-making. // Polish Psychological Bulletin 50, 1(2019), str. 18. URL: https://www.researchgate.net/publication/331772585_When_the_ethical_is_unethical_and_the_unethical_is_ethical_Cultural_relativism_in_ethical_decision-making/stats (2019-01-15)

³⁴ Krstović, Jasna. Kakav etički kodeks trebamo? // Dijete, vrtić, obitelj 16, 61(2010), str. 4. URL: <https://hrcak.srce.hr/125042> (2019-01-15)

³⁵ Usp. Isto.

³⁶ Usp. Marčetić, Gordana. Etički kodeksi i etika javnih službenika. // HKJU – CCPA 13, 2(2013), str. 505-506. URL: <https://hrcak.srce.hr/130582> (2019-01-15)

koji se očekuju u konkretnim situacijama i kojima se nastoji predvidjeti i spriječiti neetično ponašanje. Kodeksi normi i pravila namijenjeni su za donošenje zahtjeva u ponašanju službenika i donose sankcije u slučaju prekršaja.³⁷

Etički kodeksi obično odražavaju viziju izvrsnosti i onoga čemu pojedinci i društva trebaju težiti i postići. Prema tome, djelovanje u skladu s etičkim kodeksom ili etičkim ponašanjem predstavlja pokušaj ostvarivanja vizije izvrsnosti koju su sami predvidjeli. Kada profesionalci djeluju u skladu sa svojim etičkim kodeksom, postoji veća šansa da se osigura ne samo nastavak postojanja struke, nego i održavanje najviše razine profesionalnog ponašanja.³⁸

³⁷ Usp. Isto, str. 505-506.

³⁸ Usp. Oppong, Seth. Nav.dj., str. 18-19.

4. Primjena etičkih načela kroz određene aktivnosti u zaštiti pisane baštine

4.1. Strateška razina zaštite pisane baštine

Strateška razina uključuje provođenje projekata zaštite, predlaganje inicijativa za zaštitu građe, osmišljavanje zakonske regulative, provođenje obrazovanja kako bi se stvorili stručnjaci za zaštitu, itd. Strateškom razinom nastoje se provesti aktivnosti koje je potrebno usustaviti, planirati i organizirati na nacionalnoj ili čak međunarodnoj razini pomoću stručnih tijela i povjerenstava.³⁹

U Republici Hrvatskoj na nacionalnoj razini za područje kulture i kulturne baštine djeluje Ministarstvo kulture koje obavlja upravne i druge poslove. Poslove koje Ministarstvo obavlja za kulturnu baštinu jesu: istraživanje, proučavanje, praćenje, evidentiranje i promicanje kulturnih dobara; propisivanje mjerila za utvrđivanje programa javnih potreba u kulturi RH; financiranje programa zaštite kulturne baštine; nadzor nad ustanovama za kulturnu baštinu; obavljanje inspeksijskih poslova; organiziranje obrazovanja i usavršavanja stručnjaka za rad s baštinom; ocjenjivanje uvjeta za rad osoba na restauratorskim, konzervatorskim i drugim poslovima zaštite baštine, itd. Misija Ministarstva uključuje osiguravanje organizacijskih, normativnih, financijskih i drugih uvjeta za razvoj kulture, zaštitu i očuvanje kulturne baštine te predstavljanje hrvatske kulture u Europi i svijetu.⁴⁰

Unutar Ministarstva kulture na očuvanju kulturne baštine djeluje Uprava za zaštitu kulturne baštine i Hrvatsko vijeće za kulturna dobra, a ovisno o kulturnoj djelatnosti i vrsti baštine djeluju važeća imenovana tijela i povjerenstva (primjerice za arhivsku djelatnost djeluje Hrvatsko arhivsko vijeće, za knjižničnu djelatnost Hrvatsko knjižnično vijeće, itd). Hrvatsko vijeće za kulturna dobra osnovano je radi praćenja i unaprjeđivanja stanja kulturnih dobara. Vijeće se sastoji od predsjednika i 8 članova koji su po položaju ravnatelji: Hrvatskog restauratorskog zavoda, Hrvatskog državnog arhiva i Nacionalne i sveučilišne knjižnice te predstavnici: Hrvatskog muzejskog vijeća i Ministarstva zaštite, okoliša i energetike. Poslovi vijeća mogu biti: rasprave o općim pitanjima za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara, davanje

³⁹ Usp. Hasenay, Damir; Krtalić, Maja. Nav. dj., str. 207-210.

⁴⁰ Usp. Strateški plan Ministarstva kulture 2018.-2020. Ministarstvo kulture RH, 2017., str. 4-6. URL: <https://www.min-kulture.hr/userdocsimages/Novosti/Strate%C5%A1ki%20plan%20MK%202018.-2020..pdf> (2019-02-05)

preporuka za unaprjeđivanje djelatnosti zaštite i očuvanja, upoznavanje s programima zaštite kulturnih dobara, donošenje odluke o stanju kulturnih dobara, itd.⁴¹

Na međunarodnoj razini djeluje UNESCO⁴², organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, koja je osnovana 1945. godine, a bavi se intelektualnim i etičkim pitanjima vezanim za obrazovanje, znanost i kulturu. UNESCO djeluje na pet područja: obrazovanje, prirodne znanosti, društvene i humanističke znanosti, kultura te komunikacije i informacije. Na području kulture bave se materijalnom i nematerijalnom baštinom, autorskim pravima, kulturnim industrijama i raznolikosti, itd. Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO osnovano je u rujnu 2004. godine i ima predsjednika i 16 članova.⁴³

4.1.1. Zakonska regulativa

Najvažniji zakon u Republici Hrvatskoj o kulturnoj baštini i kulturnim dobrima je *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* (NN 69/99, NN 151/03; NN 157/03 *Ispravak*, NN 87/09, NN 88/10, NN 61/11, NN 25/12, NN 136/12, NN 157/13, NN 152/14, 44/17 i 90/18) kojim se uređuju vrste kulturnih dobara, uspostavljanje zaštite, obveze i prava vlasnika, mjere zaštite i očuvanja, upravni i inspeksijski poslovi, financiranje zaštite i očuvanja, rad Hrvatskog vijeća za kulturna dobra te ostala pitanja vezana za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara.⁴⁴ Na temelju ovog zakona bitno je spomenuti i *Pravilnik o registru kulturnih dobara Republike Hrvatske* (NN 37/01) koji osim što propisuje oblik, sadržaj i način vođenja Registra kulturnih dobara, također i uređuje pitanja o pripremi i donošenju rješenja o preventivnoj zaštiti kulturnih dobara.⁴⁵

Osim navedenog zakona, ovisno o kulturnoj djelatnosti donose se zakoni, pravilnici i uredbe o postupanju s građom i samom zaštitom. Budući da se arhivi, knjižnice i muzeji sve više susreću sa zaštitom građe i očuvanjem za buduće generacije, za svaku ustanovu pojedinačno doneseni su zakoni i pravilnici koji propisuju kako i na koji način postupati s građom. Za AKM ustanove najznačajnija su sljedeća tri zakona:

⁴¹ Usp. Hrvatsko vijeće za kulturna dobra. Ministarstvo kulture RH. URL: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=25> (2019-02-05)

⁴² UNESCO je akronim za United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

⁴³ Usp. UNESCO. Ministarstvo kulture RH. URL: <https://www.min-kulture.hr/unesco/> (2019-02-05)

⁴⁴ Usp. Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. // Narodne novine 69(1999). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_07_69_1284.html (2019-02-05)

⁴⁵ Usp. Pravilnik o registru kulturnih dobara Republike Hrvatske. // Narodne novine 37(2001). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2001_04_37_652.html (2019-02-05)

1. *Zakon o arhivskom gradivu i arhivima (NN 61/18)* koji „uređuje zaštitu i obradu javnog dokumentarnog i arhivskoga gradiva, dostupnost i korištenje gradiva u arhivima, zaštitu privatnog arhivskoga gradiva, javnu arhivsku službu te nadležnosti i djelatnost arhiva.“⁴⁶
2. *Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti (NN 17/19)* koji „uređuje knjižničnu djelatnost, osnivanje i prestanak rada knjižnica, ustrojstvo i upravljanje knjižnicama, vrste knjižnica, rad Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu i knjižnični sustav Republike Hrvatske te druga pitanja važna za obavljanje knjižnične djelatnosti.“⁴⁷
3. *Zakon o muzejima (NN 61/18)* koji „uređuje uvjete i način obavljanja muzejske djelatnosti, ustrojstvo i djelokrug muzeja, pribavljanje i obradu muzejske građe i vođenje muzejske dokumentacije te druga pitanja od značenja za obavljanje muzejske djelatnosti u svrhu zaštite i promicanja općeljudske i nacionalne kulturne i prirodne baštine.“⁴⁸

Na temelju spomenutih zakona Ministarstvo kulture donosi pravilnike kojima se uređuju uvjeti smještaja, čuvanja, pohrane, zaštite, obrade i korištenja građe, a ovo su neki od najznačajnijih koji se dotiču zaštite i očuvanja kulturne baštine:

1. *Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva, broju i strukturi stručnog osoblja arhiva (NN 65/04)* uređuje uvjete smještaja, opreme, zaštite i obrade gradiva te broj stručnog osoblja za obavljanje djelatnosti. Primjerice u članku 4. navodi se kako spremišta u kojima je smješteno gradivo moraju biti udaljena od mjesta otvorenog plamena i lako zapaljivih tvari ili da moraju biti zaštićene od prodiranja sunčeve svjetlosti.⁴⁹ Također je za arhive važan *Pravilnik o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva (NN 63/04, 106/07)* kojim se uređuju uvjeti čuvanja i zaštite gradiva za koje je utvrđeno da ima svojstvo kulturnog dobra, a uvjeti se odnose na: organizaciju i evidentiranje gradiva, tehničko opremanje i odlaganje, smještaj gradiva u primjerene prostorije, stručne radnike, itd.⁵⁰
2. *Pravilnik o zaštiti knjižnične građe (NN 52/05)* uređuje mjere zaštite i očuvanja knjižnične građe, tj. uvjete čuvanja, pohranu i korištenje građe. Uz to, pravilnik donosi

⁴⁶ Zakon o arhivskom gradivu i arhivima. // Narodne novine 61(2018). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_07_61_1265.html (2019-02-05)

⁴⁷ Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. // Narodne novine 17(2019). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2019_02_17_356.html (2019-02-05)

⁴⁸ Zakon o muzejima. // Narodne novine 61(2018). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_10_110_2121.html (2019-02-05)

⁴⁹ Usp. Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva, broju i strukturi stručnog osoblja arhiva. // Narodne novine 65(2004). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2004_05_65_1404.html (2019-02-05)

⁵⁰ Usp. Pravilnik o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva. // Narodne novine 63(2004). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2004_05_63_1383.html (2019-02-05)

postupak popisivanja i vrednovanja građe koja ima status kulturnog dobra, postupanje s građom za koju je doneseno rješenje o preventivnoj zaštiti ili rješenje o utvrđivanju svojstva kulturnog dobra. Primjerice u članku 3. knjižnice moraju provoditi osnovne mjere zaštite od poplava, požara, provala, elementarnih nepogoda te postavljanjem odgovarajućih sigurnosnih sustava.⁵¹

3. *Pravilnik o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad, te za smještaj muzejske građe i muzejske dokumentacije (NN 30/06)* u članku 27. navodi kako su muzeji dužni provoditi preventivnu zaštitu muzejske građe i dokumentacije, odnosno osigurati primjerene mikroklimatske i svjetlosne uvjete, kontrolirati ljude, uništavati nametnike te ostale preventivne postupke. Također se u članku 28. navodi kao obvezna mjera zaštite fotografiranje muzejskim predmeta i mikrofilmiranje inventarnih knjiga svakih pet godina.⁵² Ostali propisi dostupni su na stranicama Ministarstva kulture u odjeljku Kulturne djelatnosti.⁵³

Važnije UNESCO-ove konvencije koje se odnose na kulturnu baštinu, a koje je ratificirala i Republika Hrvatska su:⁵⁴

1. „*Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine*“,
2. „*Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*“,
3. „*Konvencija o zaštiti podvodne kulturne baštine*“,
4. „*Konvencija o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanih sukoba*“,
5. „*Konvencija za zaštitu i promicanje raznolikosti kulturnih izričaja*“,
6. „*Konvencija o načinima zabrane i sprječavanja ilegalnog uvoza, izvoza i prijenosa vlasništva nad kulturnim dobrima*“.

Vidljivo je kako zakonska regulativa postoji te da se razni pravilnici i uredbe temelje na općim zakonima koji se tiču određene struke. Pohvalno je što AKM ustanove imaju detaljno razrađene pravilnike i propise koji olakšavaju zaštitu i očuvanje kulturnih dobara i baštine.

⁵¹ Usp. Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine 52(2005). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_52_1001.html (2019-02-05)

⁵² Usp. Pravilnik o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad, te za smještaj muzejske građe i muzejske dokumentacije. // Narodne novine 30(2006). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_03_30_718.html (2019-02-05)

⁵³ Propisi Ministarstva kulture za kulturnu baštinu dostupni na <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=81>.

⁵⁴ Usp. UNESCO dokumenti. Ministarstvo kulture RH. URL: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=61> (2019-02-05)

4.1.2. Etički kodeksi međunarodnih organizacija

Etički kodeksi donose se kako bi ustanove poslovale u skladu s onim što je moralno, slijedeći načela i vrijednosti koja su u njemu postavljena. Etičkim ponašanjem ustanove stvaraju odgovorniju sliku o sebi u javnosti i pružaju primjer uspješnog poslovanja i uspješne poslovne prakse. Ustanove koje su zadužene za očuvanje i zaštitu kulturne baštine i kulturnih dobara također donose vlastite etičke kodekse po kojima nastoje poslovati u skladu s onime što je etički moralno i poželjno kako bi se promovirala i poboljšala struka.

Etički kodeks arhivista nastao je u rujnu 1996. godine tijekom XIII. Međunarodnog arhivskog kongresa, a usvojilo ga je Međunarodno arhivsko vijeće⁵⁵. Kodeks se sastoji od uvodnog dijela ili preambule i teksta kodeksa, tj. deset načela koji su objašnjeni dodatnim vrijednostima. U uvodnom je dijelu navedeno kako je svrha kodeksa pružiti etički okvir ponašanja članovima arhivske struke da bi se postigla pravila ponašanja visoke razine. Načela etičkog arhivskog kodeksa odnose se na to kako arhivisti trebaju postupati s arhivskim gradivom na način da: očuvaju integritet arhivskog gradiva, poštuju načelo provenijencije, čuvaju vjerodostojnost zapisa tijekom obrade, osiguraju da zapisi budu stalno dostupni i razumljivi, dokumentiraju svoje postupke prilikom obrade gradiva kako bi ih kasnije mogli opravdati, pružaju usluge svim korisnicima, poštuju slobodu pristupa i privatnost, ne koriste informacije u privatne svrhe kako bi ostvarili korist, razvijaju stručno znanje i dodatno se obrazuju te nastoje surađivati s drugim strukama kako bi se unaprijedila zaštita i korištenje gradiva.⁵⁶

Etički kodeks za knjižničare i druge informacijske djelatnike nastao je u kolovozu 2012. godine, a osmislila ga je IFLA⁵⁷ na međunarodnoj razini. Kodeks se sastoji od preambule i šest načela koji su dodatno objašnjeni. Preambula donosi osnovnu funkciju kodeksa koja se može opisati kao: poticanje promišljanja o načelima za stvaranje pravila i rješavanje nedoumica, poboljšavanje profesionalne samosvijesti i osiguravanje transparentnosti. IFLA ističe kako ne očekuje da se dijelovi kodeksa slijede u cijelosti već da posluži kao temeljna osnova za stvaranje kodeksa ovisno o ustanovi. Načela su navedena sljedećim redoslijedom: pristup informacijama kao osnovna zadaća, odgovornost prema pojedincima i društvu bez diskriminacije, poštivanje osobne privatnosti i zaštita osobnih podataka, otvoreni pristup informacijama i intelektualno

⁵⁵ Engl. ICA - *International Council on Archives*.

⁵⁶ Usp. Etički kodeks arhivista / prevela Ornata Tadin. // Arhivski vjesnik, 39(1996), str. 251-255. URL: <https://hrcak.srce.hr/65289> (2019-02-05)

⁵⁷ IFLA je akronim za Međunarodnu federaciju knjižničarskih društava i ustanova, odnosno engl. *International Federation of Library Associations and Institutions*.

vlasništvo, neutralnost, osobni integritet i profesionalne vještine te odnos između kolega, poslodavaca i zaposlenika.⁵⁸

ICOM-ov⁵⁹ Etički kodeks za muzeje nastao je još 1986. godine pod nazivom Kodeks profesionalne etike, no 2004. je revidiran i zadržao je isti naziv do danas. Kodeks je predstavljen kao niz načela s dodatnim smjernicama o postizanju poželjne stručne prakse. U kodeksu je navedeno osam glavnih misli o muzejima, a unutar njih su navedena načela i opisne smjernice. Glavne misli o muzejima odnose se na: odgovornost o prirodnom i kulturnom naslijeđu čovječanstva, čuvanje zbirke za dobrobit i razvitak društva, odgovornost o čuvanju prikupljenog znanja u zbirnama koje posjeduju, razvijanje obrazovne uloge i interakcija sa zajednicom kroz promociju baštine, posjedovanje resursa koje mogu koristiti druge javne službe, suradnju s drugim zajednicama iz kojih zbirke potječu ili se njima koriste, djelovanje u skladu sa zakonom i profesionalno ponašanje. Primjerice za prvo načelo koje govori o odgovornosti muzeja za prirodno i kulturno naslijeđe potrebno je osigurati uvjet Fizički resursi kroz detaljno opisan element o prostorijama ili zaštiti od nesreće.⁶⁰

ECCO⁶¹ je Europska konfederacija konzervatorsko-restauratorskih udruga koja je 1993. godine donijela prvu verziju Smjernica struke i Etički kodeks struke pod nazivom *ECCO Documents: Professional Guidelines*. Druga verzija Smjernica prihvaćena je 2002., a Etičkog kodeksa 2003. godine. Razlika između prve i druge verzije je u tome što se koristi termin *kulturna baština* umjesto prijašnjeg termina *kulturno dobro*. Dokument započinje preambulom u kojoj se definira pojam kulturne baštine kao skup predmeta, objekata, građevina i ambijenata kojima se pridaju određene vrijednosti s ciljem prenošenja budućim naraštajima. Ujedno se spominje i važnost konzervatora-restauratora kao osobe od povjerenja za kulturnu baštinu. Etički kodeks ima sveukupno 28 članaka koji su podijeljeni u četiri grupe: I. Temeljna načela primjene kodeksa (Članci 1.-4.), II. Obveze spram kulturne baštine (Članci 5.-16.), III. Obveze spram vlasnika ili zakonitog skrbnika (Članci 17.-19.) i IV. Obveze spram kolega i struke (Članci 20.-28.). Primjerice Članak 5. propisuje kako će konzervator-restaurator poštivati baštinu koja mu je povjerena i sve njene vrijednosti i fizički integritet ili Članak 17. u kojem konzervator-

⁵⁸ Usp. IFLA-in Etički kodeks za knjižničare i druge informacijske djelatnike, 2012. Str. 1-5. URL: <https://www.ifla.org/files/assets/faife/codesofethics/croatiancodeofethicsfull.pdf> (2019-02-05)

⁵⁹ ICOM je akronim za Međunarodni savjet za muzeje, odnosno engl. *International Council of Museum*.

⁶⁰ Usp. ICOM-ov Etički kodeks za muzeje, 2007. Str. 1-19. URL: <http://www.icom-croatia.hr/wp-content/uploads/2011/11/Eticki-kodeks-za-muzeje.pdf> (2019-02-05)

⁶¹ ECCO je akronim za *European Confederation of Conservation-Restoration Organizations*.

restaurator ima obvezu obavijestiti vlasnika o svim promjenama koje će učiniti u svrhu očuvanja baštine.⁶²

Američki institut za restauriranje povijesnih i umjetničkih djela⁶³ 1985. godine također donosi etički kodeks koji se sastoji od uvodnog dijela i teksta kodeksa u trinaest načela. U uvodnom dijelu navodi se da je primarni cilj konzervatora-restauratora, koji ima specifična znanja i iskustvo, zaštita kulturne baštine koja može biti predmet, građevina ili skupina sa svojim vrijednostima i koju treba očuvati za buduće generacije. Primjerice Članak 2. ističe kako sve djelatnosti konzervatora-restauratora moraju biti vođene s poštovanjem prema baštini, njezinoj vrijednosti i ljudima koji su je stvorili.⁶⁴

Navedeni dokumenti, ovisno o struci, donose etička načela i pravila kojih bi se stručnjaci trebali pridržavati prilikom rada s korisnicima, kolegama ili u dodiru s baštinom. Ono što je zajedničko ovim kodeksima jest da se sastoje od uvodnog dijela ili preambule i glavnog dijela s načelima i dodatnim opisima. U uvodnom dijelu su definirani temeljni pojmovi vezani uz određenu struku te se navodi i svrha kodeksa u kojem se očituje važnost primjene načela za dobrobit struke. Glavni dijelovi kodeksa podijeljeni su na načela i vrijednosti koje dodatno opisuju načelo. Što se tiče baštinskih ustanova, najopširniji i detaljno razrađen kodeks imaju muzealci, iako nema sumnje kako kodeks arhivista i knjižničara s manjim opsegom dovoljno jasno i precizno objašnjava temeljna načela ponašanja. Razlog zašto je kodeks muzealaca najopširniji je zbog načina na koji je oblikovan. Uz navođenje glavnih misli koje su oblikovane kao izjave, njihov kodeks potom sadrži detaljno razrađeno načelo koje je moguće ispuniti uz postavljene uvjete i elemente uvjeta. Dakle, kodeks donosi precizne informacije o tome kako i na koji način postupiti u određenoj situaciji na što ispravniji način. Što se tiče kodeksa konzervatorsko-restauratorske struke i oni na jednostavan i precizan način, kao arhivi i knjižnice, navode načela koji su najprikladnija za rad u struci. Jedina razlika između kodeksa AIC-a i ECCO-a je u tome što je ECCO kodeks podijelio u četiri temeljne grupe i razradio načela prema nazivima grupa. U svakom slučaju, pohvalno je što su navedene organizacije na međunarodnoj razini donijele kodekse koji služe kao vodiči za poslovanje u skladu s onime što je etički ispravno i moralno. Što se tiče ustanova koje su zadužene za brigu o baštini diljem svijeta, na njima je da odluče hoće li primijeniti postavljena načela identično kako su ih oblikovale

⁶² Usp. Vokić, Denis. Smjernice konzervatorsko-restauratorskog rada. Zagreb: K-R Centar, 2007. Str. 238-253.

⁶³ Engl. AIC – *American Institute for Conservation*.

⁶⁴ Usp. AIC code of ethics and guidelines for practice, 1994. Str. 3-5. URL: https://www.nps.gov/training/tel/guides/hps1022_aic_code_of_ethics.pdf (2019-02-05)

međunarodne organizacije ili će osmisliti vlastita načela koja će isto tako služiti kao primjer uspješnog poslovanja i poboljšanja struke.

4.1.3. Obrazovanje stručnjaka za zaštitu baštine

Svaka zemlja koja ima potrebu očuvati i zaštititi baštinu za buduće generacije nastoji stvoriti profesionalne stručnjake koji će očuvati i zaštititi baštinu od propadanja i zaborava. Zaštita baštine, kao problematika, javlja se u radovima 1950-ih godina dok se obrazovanje o zaštiti pojavljuje 1980-ih. Prvotno je bilo mišljenje kako su samo konzervatori i restauratori osobe koje znaju sve o zaštiti baštine, ali kako se mijenjalo poimanje zaštite kroz uključenost čitave zajednice tako su se sve više stvarale potrebe za povećanjem broja stručnjaka za zaštitu baštine.⁶⁵

Za obrazovanje u konzervatorsko-restauratorskoj struci ECCO 2002. godine donosi smjernice *ECCO Professional guidelines III: Education* koje predstavljaju temeljni teorijski okvir što bi obrazovanje za takvu vrstu stručnjaka trebalo obuhvatiti kako bi se održali standardi struke. Dokument je podijeljen u četiri grupe:

1. *Temeljni ciljevi obrazovanja u konzervaciji-restauraciji* ističu kako se obrazovanje treba temeljiti na najvišim etičkim standardima struke s ciljem poštivanja jedinstvenosti kulturne baštine i njezine estetske, povijesne, umjetničke, dokumentarne, znanstvene, društvene ili duhovne vrijednosti. Nakon obrazovanja, budući stručnjaci bi trebali biti sposobni odgovorno raditi na polju konzervatorsko-restauratorske djelatnosti uključujući tehničke, znanstvene i umjetničke aspekte, surađivati s drugim strukama i samostalno istraživati područje konzervatorsko-restauratorske djelatnosti.
2. *Razina obrazovanja* ističe kako je za ulazak u struku potrebno završiti studij konzervacije-restauracije od najmanje 5 godina i steći zvanje magistra struke uz dobro pokriveno teorijsko i praktično znanje.
3. *Praktični rad* objašnjava na koji način provoditi praktični dio kako bi se primijenila sva teorijska, metodološka i etička znanja o konzervaciji-restauraciji. Preporuča se studija slučaja o predmetu pomoću kojeg se provodi dijagnostičko istraživanje i prikladan tretman za konzerviranje-restauriranje proučavanog predmeta.

⁶⁵ Usp. Hasenay, Damir; Krtalić, Maja; Šimunić, Zrinka. Obrazovanje studenata informatologije o čuvanju i zaštiti kulturne baštine: temeljna znanja i njihov prijenos u praksu. // *Život i škola* 57, 25(2011), str. 64. URL: <https://hrcak.srce.hr/71624> (2019-02-05)

4. *Teorijski sadržaj* donosi upute za teorijsku nastavu koja treba obuhvaćati: etička načela, humanističke znanosti (arheologiju, povijest umjetnosti), prirodne znanosti (kemija, fizika), metode dokumentiranja i znanstvenog istraživanja, pravna pitanja o zakonima ili osiguranju, povijest materijala, tehnike, tehnologije i proizvodnih procesa, teoriju, metode i tehnike konzervacije, preventivne konzervacije i restauracije, itd.⁶⁶

U Republici Hrvatskoj putem formalnog obrazovanja moguće se obrazovati za stručnjaka iz područja informacijskih znanosti, točnije arhivistike, knjižničarstva i muzeologije na preddiplomskom, diplomskom i poslijediplomskom studiju na sveučilištima u Osijeku, Zagrebu i Zadru. Program za obrazovanje uključuje kolegije vezane za zaštitu, a za daljnje stručno usavršavanje moguće je koristiti predavanja Centra za stalno stručno usavršavanje knjižničara ili stručne skupove, seminare i radionice u organizaciji udruga AKM ustanova.⁶⁷ Što se tiče konzervatorsko-restauratorske djelatnosti, obrazovanje je također obuhvaćeno programima visokoškolskog obrazovanja na sveučilištima u Splitu, Zagrebu i Dubrovniku.⁶⁸

Obrazovanjem za navedene stručnjake osim stečenog teorijskog i praktičnog znanja vezano uz zaštitu baštine, također se razvija svijest i sklonost ka etičnosti i obavljanju posla u skladu s onime što je etički ispravno. Stručnjaci prilikom rada s baštinom, moraju dobro razmisliti kako će neki zahvat obaviti i s kojom razinom opreza kako bi se intervencija provela na što ispravniji način. Također se mora voditi s poštovanjem prema baštini i njezinom integritetu i vrijednostima. Svijest o zaštiti baštine kroz primjenu etičkih načela mora biti detaljno razrađena tijekom procesa obrazovanja jer ukoliko se ne stekne važnost o etičnosti, svaki daljnji korak u zaštiti mogao bi biti na štetu baštine.

4.1.4. Osviještenost o kulturnoj baštini i potrebi zaštite

Kulturna baština sa svim svojim pripadajućim vrijednostima predstavlja identitet zajednice i kao takva se treba očuvati za buduće naraštaje, a služi i kao dokaz kulturne raznolikosti. Ustanove u kulturi i baštinske ustanove koje brinu o baštini, kroz razne izložbe, predavanja, radionice i

⁶⁶ Usp. ECCO Professional guidelines III: Education. ECCO, 2004. Str. 1-2. URL: http://www.ecco-eu.org/fileadmin/user_upload/ECCO_professional_guidelines_III.pdf (2019-02-05)

⁶⁷ Usp. Hasenay, Damir; Krtalić, Maja; Šimunić, Zrinka. Nav. dj., str. 65-68.

⁶⁸ Usp. Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.-2015. Ministarstvo kulture RH, 2011., str. 32. URL: https://www.min-kulture.hr/userdocsimages/bastina/STRATEGIJA_BASTINE_VRH.pdf (2019-02-05)

kulturne događaje nastoje baštinu predstaviti lokalnoj zajednici, upoznati je sa bogatstvom svoga kraja i potaknuti na razmišljanje o važnosti zaštite i očuvanja.

Na nacionalnoj razini u Republici Hrvatskoj, Ministarstvo kulture putem *Strategije zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine* nastoji podizati svijest pojedinaca i zajednice o važnosti kulturne baštine i održivom korištenju. Unutar toga strateškog cilja navode se dva specifična cilja i mjere pomoću kojih bi se taj strateški cilj uspješno ostvario.⁶⁹ Prvi cilj odnosi se na poboljšanje kvalitete i proširenje formalnog i neformalnog obrazovanja o važnosti kulturne baštine, očuvanju i zaštiti, a cilj se nastoji ostvariti kroz nekoliko mjera:

1. U predškolskom i osnovnoškolskom obrazovanju razviti posebna znanja koja bi dugoročno povećala svijest o baštini, a u srednjoškolsko obrazovanje uvesti dodatne nastavne sadržaje.
2. Uključiti civilno društvo u neformalno obrazovanje o važnosti kulturne baštine i provoditi obrazovanje lokalnih i regionalnih vlasti o koristi baštine za razvoj lokalne zajednice.
3. Razviti informacijske centre koji će pružati informacije o baštini u lokalnoj zajednici.⁷⁰

Drugi cilj odnosi se na povećanje vidljivosti kulturne baštine i korištenje putem promotivnih aktivnosti, a cilj se nastoji ostvariti kroz nekoliko mjera:

1. Poticati i jačati medijsku i drugu promidžbu o korištenju baštine te osmišljavati i kreirati zabavne medijske kampanje.
2. Jačati zagovaranje baštine u javnosti te uključiti lokalnu zajednicu i civilno društvo u promociju korištenja baštine.⁷¹

Ministarstvo kulture je u suradnji s Ministarstvom znanosti i obrazovanja 2014. godine pokrenulo dopunski program podrške kurikulumu u vrtićima, osnovnim i srednjim školama pod nazivom *Ruksak (pun) kulture*. Program je vezan uz umjetnost i kulturu, a cilj je dostupnost kulture, približavanje umjetnosti i kulture, razvijanje estetske kulture, itd. pokrivajući područje kazališta, plesa, glazbe, vizualne i filmske umjetnosti, kulturne baštine i književnosti.⁷² Također se svijest o kulturnoj baštini i njenom očuvanju nastoji potaknuti kroz manifestaciju *Dani*

⁶⁹ Usp. Isto, str. 61.

⁷⁰ Usp. Isto, str. 61-62.

⁷¹ Usp. Isto, str. 62.

⁷² Usp. Strateški plan Ministarstva kulture 2018.-2020. Nav. dj., str. 12-13.

europske baštine, međunarodni projekt, koji se u Hrvatskoj obilježava od 1995. godine. Institucije, udruge, obrazovne ustanove i pojedinci nastoje putem raznih izložbi, radionica, prezentacija i posjeta podignuti svijest o važnosti kulturne baštine kao vlastitom kulturnom naslijeđu, ali i naslijeđu drugih kultura.⁷³ Važno je istaknuti i *Nagradu Vicko Andrić* koja se dodjeljuje za izvanredna postignuća u zaštiti kulturne baštine RH koja se odnose na: konzervatorsko-restauratorske radove i razvoj struke, unaprjeđenje sustava zaštite, istraživanje i dokumentiranje te obogaćenje ukupnog fonda kulturne baštine. Nagrada se dodjeljuje u tri kategorije: godišnja nagrada za rad i rezultate tijekom protekle godine, nagrada za životno djelo za postignuta djela i ostvarenja koja ostaju trajno dobro Hrvatske i nagrada za doprinos lokalnoj zajednici za pojedince ili društva koji su radili na promociji i očuvanju kulturne baštine.⁷⁴

⁷³ Usp. Dani europske baštine. Ministarstvo kulture RH. URL: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7216> (2019-02-05)

⁷⁴ Usp. Nagrada Vicko Andrić. Ministarstvo kulture RH. URL: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=36> (2019-02-05)

4.2. Tehnička razina zaštite pisane baštine

Tehnička razina odnosi se na primjenu metoda i tehnika zaštite te istraživanja specifičnosti materijala i čimbenika koji ih mogu ugroziti, a uglavnom je vezana uz stručno-znanstvenu problematiku.⁷⁵ Tehnička razina posebno podrazumijeva poštivanje konzervatorskih načela i tehnika konzervatorsko-restauratorske struke u zaštiti pisane baštine.

Najraniji stručnjaci u području zaštite bili su knjigoveže, svojevrsno zagonetno zanimanje za koje je smatrano da je „misterija“, uz posjedovanje vještina, iskustava i prosudbi. Od 1950-ih godina pa nadalje jača potreba za razmatranjem kemijskih procesa propadanja, što je rezultiralo dodavanjem kemijskih tehnika u tradicionalne metode uvezivanja knjiga i označilo početak kemijske revolucije u očuvanju i zaštiti. Krpanje, umetanje, čuvanje, podupiranje i popravljavanje uglova i dalje su glavna uporišta u popravcima, ali je poznato da je popravak uzaludan ako je izvorni ili zamjenski materijal kemijski nezdrav. Za ispravljanje te nezdravosti zadužen je konzervator-restaurator, kao i za uklanjanje nepoželjnih tvari koje zaklanjaju tekst ili čine materijal teškim za pohranu i rukovanje.⁷⁶

Za obavljanje konzervatorsko-restauratorskih poslova zadužen je osposobljeni stručnjak, tj. konzervator-restaurator koji uz posjedovanje znanja, vještina i iskustava nastoji očuvati baštinu za buduće naraštaje u skladu s propisanim načelima te uz poštivanje njezinih vrijednosti koje mogu biti povijesne, estetske, duhovne, znanstvene, obrazovne, dokazne, itd. Konzervator-restaurator odgovoran je za provedbu strateškog planiranja, dijagnostičko istraživanje, konzervatorsko planiranje i prijedlog radova, preventivnu konzervaciju, konzervatorsko-restauratorske tretmane i popratnu dokumentaciju.⁷⁷ Konzervacija je proces kojim se izravnim djelovanjem na baštinu nastoji stabilizirati i usporiti daljnje propadanje, dok je restauracija proces koji se sastoji od izravne aktivnosti na baštinu koja je oštećena ili uništena uz poštivanje estetskog, povijesnog i fizičkog integriteta.⁷⁸

Smjernice za arhivsku struku, tj. načela kojih se konzervator treba pridržavati prilikom rada s arhivskim gradivom i dokumentima, donose Roger Ellis i Hilary Jenkinson u kasnim 1940-ima. Načela predstavljaju temeljni princip zaštite arhivskih dokumenata u Ujedinjenom Kraljevstvu i navedena sljedećim redoslijedom:

⁷⁵ Usp. Hasenay, Damir; Krtalić, Maja. Nav. dj., str. 207-210.

⁷⁶ Usp. Baynes-Cope, Arthur David. Thoughts on ethics in archival conservation. // Restaurator 9, 3(1988), str. 138. URL: <https://www.degruyter.com/view/j/rest.1988.9.issue-3/rest.1988.9.3.136/rest.1988.9.3.136.xml> (2019-02-25)

⁷⁷ Usp. Vokić, Denis. Nav. dj., str. 246.

⁷⁸ Usp. Isto, str. 239.

1. Nijednom postupku popravka ne smije se dopustiti uklanjanje, smanjenje ili prikrivanje vrijednosti dokumenta kao dokaza.
2. Ne smije se koristiti postupak popravka koji bi na bilo koji način oštetio ili oslabio materijale od kojih je dokument napravljen.
3. Postupak popravka ne bi se trebao ni na koji način miješati s bilo kakvim naknadnim tretmanom koji dokumentu treba.
4. Proces popravka ne smije ni na koji način umanjiti estetski izgled zamjenskog materijala.
5. Nijedan postupak popravka ne bi trebao biti nepovratan.⁷⁹

Prvo načelo je temeljno načelo za obradu arhivskih dokumenata i u njemu se očituje kako sami dokazi o vrijednosti nisu isključivo u tekstu dokumenta već na cijeloj površini dokumenta koji može imati rupe ili mrlje nastale stvaranjem, korištenjem ili oštećivanjem dokumenta. Time se dolazi do činjenice da dokument može imati dokaze koji su nevidljivi golim okom te da je potrebno provesti kompletan forenzički pregled prije konzervacije kako bi se ustanovili svi mogući dokazi i unijeli u popratnu dokumentaciju o proučavanom dokumentu. Drugo načelo govori o potrebi popravka dokumenta kako bi se dokument ojačao protiv napada štetočina, ali s oprežnošću da se sam materijal dokumenta ne ošteti. Dokument se štiti od raznih mikroorganizama, obično gljivica, koje se raznim procesima nastoje uništiti. Bitno je prilikom izvođenja tih procesa i daljnjeg očuvanja minimalizirati mogućnosti slabljenja dokumenta. Treće načelo govori o redosljedu tretmana, svaki tretman mora ići sam za sebe, tj. ne raditi dva tretmana u isto vrijeme. Četvrto i peto načelo govore o intervencijama na samom dokumentu u smislu da se ne umanjuje estetski izgled zamjenskog materijala i da bi svaka intervencija trebala biti povratna ili reverzibilna. Reverzibilni proces odnosi se na mogućnost uklanjanja dodanih materijala tijekom popravka i vraćanje u prvotno stanje, primjerice uklanjanje ljepila, zakrpa ili štitnika na knjizi.⁸⁰

Nadalje, UNESCO 1979. godine uz pomoć dr. Bernarda M. Fieldena, ravnatelja Međunarodnog centra za zaštitu i restauriranje kulturnih dobara (ICCROM), izdaje priručnik *An introduction to conservation cultural property* namijenjen za stručnjake konzervatorsko-restauratorske struke, studente i sve one koji su zainteresirani za zaštitu kulturne baštine. Principima i načelima konzerviranja autor posvećuje pažnju kroz cijelo poglavlje. Principi se odnose na borbu protiv uzročnika oštećenja. Stručnjaci se najčešće vode uzrečicom „Bolje spriječiti nego liječiti“ u nadi da će proces zaštite produžiti život kulturne baštine za korištenje

⁷⁹ Usp. Baynes-Cope, Arthur David. Nav. dj., str. 137.

⁸⁰ Usp. Isto, str. 137-140.

sada i u budućnosti ukoliko se na vrijeme prepoznaju potencijalne opasnosti i smanji njihova štetnost osiguravanjem određenih uvjeta. Tijekom svih postupaka konzervacije moraju se strogo slijediti sljedeća etička načela:

1. Stanje predmeta, sve metode i materijali korišteni tijekom intervencije moraju biti dokumentirani.
2. Povijesni dokazi moraju se u potpunosti zabilježiti i ne smiju se uništavati, krivotvoriti ili uklanjati.
3. Obavljati samo minimalne, tj. najpotrebnije intervencije.
4. Svaka intervencija mora biti vođena poštivanjem estetskog, povijesnog i fizičkog integriteta kulturnog dobra.⁸¹

Uz poštivanje etičkih načela, intervencije smiju obavljati samo kompetentne osobe, a preporuča se da:

1. Intervencije budu reverzibilne, ako je tehnički moguće.
2. Pokušati što manje štetno djelovati na buduću intervenciju ukoliko reverzibilna intervencija nije moguća.
3. Ne ometati mogućnost kasnijeg pristupa dokazima ugrađenim u predmet.
4. Dopustiti zadržavanje maksimalne količine postojećeg materijala.
5. Biti u skladu s bojom, tonom, teksturom, oblikom i mjerilom ako su dodaci neophodni te da dodaci budu manje uočljivi od originalnog materijala.
6. Intervencije ne obavljaju konzervatori-restauratori koji imaju nedovoljno znanja ili iskustava osim ako ne dobiju kompetentan savjet.⁸²

Važna su i etička načela unutar ECCO-ovog kodeksa konzervatorsko-restauratorske struke, a koja su navedena u grupi *Obveze spram kulturne baštine* u kojima se propisuje na koji način konzervator-restaurator mora postupati u kontaktu s baštinom. Načela su navedena sljedećim redoslijedom:

1. Poštivati estetsko, povijesno i duhovno značenje te fizički integritet baštine.
2. Uzeti u obzir zahtjeve društvene uporabe baštine.
3. Djelovati u skladu s najvišim standardima struke neovisno o tržišnoj vrijednosti baštine.

⁸¹ Usp. Feilden, Bernard. An introduction to conservation of cultural property. [s.l.]: UNESCO, 1979. Str. 21-23. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000037868/PDF/037868engb.pdf.multi> (2019-03-06)

⁸² Usp. Isto, str. 23-24.

4. Proučiti aspekte preventivnog konzerviranja prije intervencije te svesti zahvat na samo ono što je potrebno.
5. Koristiti opremu, materijale i postupke koji neće oštetiti baštinu ili utjecati na buduće analize ili intervencije.
6. Dokumentirati svaku intervenciju pisanim i slikovnim zapisima uz navođenje imena osoba koji su obavljali intervenciju.
7. Provoditi intervencije za koje je konzervator-restaurator kompetentan.
8. Usavršavati se i usvajati znanja i vještine za poboljšanje profesionalnog rada.
9. Surađivati s drugim stručnjacima i razmjenjivati informacije ukoliko je potrebno.
10. U izvanrednoj situaciji u kojoj je baština ugrožena, konzervator-restaurator mora pružiti svu moguću pomoć neovisno o svojoj specijalizaciji.
11. Ne uklanjati materijal s baštine ukoliko nije potrebno ili ukoliko utječe na njezinu povijesnu ili estetsku vrijednost. Uklonjene materijale treba konzervirati, a postupak dokumentirati.
12. U situaciji kada je društvena uporaba baštine nekompatibilna s njezinim očuvanjem, potrebno je od vlasnika zatražiti dozvolu za izradu kopije kako bi se postiglo odgovarajuće rješenje. Prilikom izrade kopije bitno je koristiti odgovarajući postupak kako bi se izbjeglo oštećenje originala.⁸³

Bitno je spomenuti i nekoliko etičkih načela Američkog instituta za restauriranje koji se također dotiču obveza konzervatora-restauratora prema kulturnoj baštini:

1. Sve djelatnosti moraju biti vođene s poštovanjem prema kulturnom dobru, značaju i jedinstvenosti te prema ljudima ili osobi koja ga je stvorila.
2. Kvaliteta obavljenih intervencija na baštini ne smije biti umanjena unatoč ograničenim sredstvima koja su namijenjena za određenu situaciju.
3. Potrebno je dokumentirati i stvarati trajne izvještaje i dokumente o provedenom ispitivanju, istraživanju i postupcima.
4. Prihvatiti odgovornost o preventivnoj zaštiti baštine, nastojati usporiti propadanje i davati smjernice za upotrebu, čuvanje, smještaj, rukovanje, pakiranje ili transport.⁸⁴

Neovisno o tome što su dokumenti nastali različitih godina prošloga stoljeća, suština je ostala ista, a to je da svatko tko se nastoji baviti zaštitom baštine ili konzervacijom i

⁸³ Usp. Vokić, Denis. Nav. dj., str. 250-251.

⁸⁴ Usp. AIC code of ethics and guidelines for practice. Nav. dj., str. 3-5.

restauracijom, treba postupati u skladu s onim što je etički ispravno i poželjno kako bi se očuvao identitet i vrijednost baštine. Zajednička osobina ovim načelima je da svi poručuju isto kroz različito oblikovane izjave. Primjerice u svim načelima se ističe važnost dokumentiranja svih postupaka koji se rade tijekom intervencija kako bi se u svakom trenutku znalo što je i kada napravljeno. Zatim sva načela ističu kako se sve intervencije moraju provoditi s poštovanjem prema baštini, poštujući njezine vrijednosti i integritet i osobe koje su je stvorile. Također im je zajednička stvar i promicanje struke, djelovanje u skladu s najvišim standardima, provođenje reverzibilnih intervencija, provođenje samo potrebnih intervencija, briga o estetskom izgledu, stalno stručno usavršavanje stručnjaka, itd. Načela su jasno i precizno napisana i ne bi trebalo biti problema oko tumačenja istih, a do stručnjaka je hoće li se pridržavati i poštovati propisana načela ili će raditi protiv vlastite struke i kolega.

4.3. Operativna razina zaštite pisane baštine

Operativna razina bavi se pitanjima s kojima se svakodnevno susreću stručnjaci koji prikupljaju, čuvaju, pohranjuju i organiziraju informacije.⁸⁵ Pisana baština tradicionalno se čuva u arhivima, knjižnicama, muzejima, ali i drugim ustanovama koje organiziraju zbirke.

Državni su arhivi specijalizirane ustanove koje čuvaju, štite, obrađuju i koriste pisanu baštinu, većinom neobjavljene autentične dokumente o povijesnim, gospodarskim, političkim, kulturnim i svakodnevnim događajima u životu. Arhivsko gradivo, neovisno o podlozi, svjedoči o životu naroda ili pojedinca, a sam arhiv posjedovanjem gradiva čuva i štiti identitet i vrijednosti naroda ili pojedinca u području teritorijalne nadležnosti. Korisnici arhiva i arhivskog gradiva, osim znanstvene zajednice i stvaratelja gradiva, mogu biti i istraživači, primjerice genealozi ili povjesničari koji istražuju obiteljsko stablo ili lokalnu povijest.⁸⁶

Arhivsko se gradivo obrađuje prema dva načela, a to su *načelo provenijencije* koji označuje povijesni kontekst nastanka dokumenta i *načelo prvobitnog reda* unutar provenijencije koji predstavlja temelj za formiranje i sređivanje fonda te arhivsku obradu. Osim fondova i serija, arhivi stvaraju i zbirke nastale od strane različitih stvaratelja, a mogu biti primjerice zbirke povelja, diploma, grbovnica, itd. Prilikom vrednovanja arhivskog gradiva u obzir se uzima informacijska (obuhvat i cjelovitost informacija) i evidencijska vrijednost (dokazi o određenoj aktivnosti), ali i ugled institucija i stvaratelja gradiva. Za fizičku i intelektualnu kontrolu nad gradivom i pronalaženje dokumenata izrađuju se obavijesna pomagala (vodiči, regesti, inventari, itd.).⁸⁷

Na nacionalnoj razini u Republici Hrvatskoj kao središnji državni arhiv djeluje Hrvatski državni arhiv koji je nadležan za gradivo državnih tijela, ustanova i poduzeća te pravnih osoba, obitelji ili pojedinaca čija je djelatnost od interesa za državu.⁸⁸ Uz njega djeluje 17 područnih državnih arhiva sa 7 sabirnih centara, 2 odjela i jednom ispostavom te Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata. Područni državni arhivi zaduženi su za gradivo državnih tijela, pravnih osoba i javnih službi na njihovom području za koji su nadležni. Područni arhivi imaju fondove upravnih i sudskih tijela, škola, bolnica, tvornica, obiteljskih fondova, itd.

⁸⁵ Usp. Hasenay, Damir; Krtalić, Maja. Nav. dj., str. 207-210.

⁸⁶ Usp. Šojat-Bikić, Maja. Nav. dj., str. 76-78.

⁸⁷ Usp. Isto, str. 79-84.

⁸⁸ Usp. Arhivska služba. Hrvatski državni arhiv. URL: <http://www.arhiv.hr/hr-hr/Arhivska-sluzba> (2019-06-15)

koji su od važnosti za neki grad ili regiju.⁸⁹ Važno je spomenuti *Etički kodeks zaposlenika Hrvatskog državnog arhiva te Državnih arhiva u Republici Hrvatskoj* koji je usvojen i donesen u studenom 2013. godine. Etičkim kodeksom nastoje se promicati etička i moralna načela te vrijednosti općeprihvaćenog ponašanja kako samih zaposlenika tako i ponašanje prema korisnicima, radu, struci, itd. Etički kodeks sastavljen je kao brošura sa uvodnim dijelom i 11 glavnih točaka unutar kojih se nalaze članci, ukupno 35 članaka. Posebno je važan Članak 6. koji opisuje odnos prema arhivskom gradivu u kojem se ističe održavanje cjelovitosti gradiva te da se prema gradivu treba odnositi u skladu s međunarodnim Etičkim kodeksom arhivista iz 1996. godine.⁹⁰ Hrvatski državni arhiv ima razvijen Središnji laboratorij za konzervaciju i restauraciju unutar kojeg obavlja konzervatorsko-restauratorske radove na ugroženom arhivskom gradivu na način da se dokumentira i fotografira zatečeno stanje gradiva te provode istraživački radovi kako bi se mogle razraditi metode konzervatorsko-restauratorskog postupka.⁹¹

Druga važna ustanova za brigu o pisanoj baštini je knjižnica. UNESCO 1970. definira knjižnicu kao „organiziranu zbirku tiskanih knjiga i periodike ili bilo koje druge grafičke ili audiovizualne građe uz pomoć osoblja koji će osigurati i olakšati korištenje građe kako bi se zadovoljile informacijske, istraživačke, obrazovne ili rekreativne potrebe korisnika.“⁹² Knjižnica prema vrsti građe i potrebama korisnika može biti:

1. Nacionalna knjižnica koja je odgovorna za stjecanje i čuvanje kopija svih značajnijih publikacija koje su objavljene u zemlji i djeluje kao „depozitna“ knjižnica. Uz to, nacionalna knjižnica može izrađivati nacionalnu bibliografiju, djelovati kao nacionalni bibliografsko-informacijski centar, posjedovati zbirku inozemne literature, izrađivati skupni katalog, itd.
2. Visokoškolska knjižnica koja prvenstveno služi studentima i nastavnicima te drugim institucijama obrazovanja iste razine, ali može biti otvorena i za širu javnost.
3. Općeznanstvena knjižnica koja nije niti nacionalna niti sveučilišna, ali može obavljati funkciju nacionalne knjižnice za određeno geografsko područje.
4. Školska knjižnica vezana je uz sve vrste škola i služi prvenstveno učenicima i nastavnicima iste razine obrazovanja, ali može biti otvorena i za širu javnost.

⁸⁹ Usp. Arhivi u Hrvatskoj. Hrvatski državni arhiv. URL: <http://www.arhiv.hr/hr-hr/Arhivska-slu%C5%BEba/Arhivi-u-Hrvatskoj> (2019-06-15)

⁹⁰ Usp. Etički kodeks zaposlenika Državnog arhiva u Zagrebu, 2013. Str. 1-4. URL: http://daz.hr/wp-content/uploads/2015/03/ETICKI_KODEKS-prosinac_2013.pdf (2019-06-15)

⁹¹ Usp. Središnji laboratorij za konzervaciju i restauraciju. Hrvatski državni arhiv. URL: <http://www.arhiv.hr/hr-hr/O-nama/Ustroj/Sredi%C5%A1nji-laboratorij-za-konzervaciju-i-restauraciju> (2019-06-15)

⁹² Records of the general conference: resolutions. UNESCO: Paris, 1971. Str. 144. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000114046.page=137> (2019-06-15)

5. Specijalna knjižnica odnosi se na knjižnice koje stvaraju državne službe, istraživački instituti, poslovne tvrtke, muzeji, arhivi, itd. jer veći dio zbirke pripada određenom polju ili predmetu, primjerice poljoprivreda, kemija, medicina, itd.⁹³
6. Narodna knjižnica, prema UNESCO-ovom manifestu za narodne knjižnice iz 1994. godine, predstavlja mjesno središte koje korisnicima omogućuje pristup svim vrstama znanja i obavijesti. Pristup je omogućen svima bez diskriminacije na vjerskoj, dobnoj, spolnoj, nacionalnoj ili drugoj osnovi, a svaki bi korisnik trebao naći ono što ga zanima kako bi zadovoljio svoje potrebe bez bilo kakve vrste cenzure ili pritiska. Narodna knjižnica ima postavljene zadaće koje treba slijediti kako bi korisnici dobili što kvalitetniju uslugu, a neke od njih su: poboljšanje čitalačkih navika kod djece, podupiranje osobnog obrazovanja pojedinaca, poticanje kreativnosti, promicanje važnosti o kulturnom naslijeđu, sudjelovanje u programima razvijanja pismenosti, itd.⁹⁴

U Republici Hrvatskoj funkciju središnje matične knjižnice obavlja Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu kojoj je temeljna zadaća obavljanje stručnog nadzora te organiziranje i razvoj mreže knjižnica u Hrvatskoj, promicanje stručnog rada prema načelima teorije i prakse, a sve u svrhu kvalitetnijeg obavljanja knjižnične djelatnosti. Osim gore navedenih poslova, nacionalna knjižnica zadužena je i za zaštitu građe, izdavačke, izložbene ili promotivne djelatnosti.⁹⁵ Prema priopćenju Državnog zavoda za statistiku broj knjižnica koje su radile tijekom 2013. je 1781 knjižnica prema sljedećim vrstama: Nacionalna knjižnica (1), Sveučilišne knjižnice (6), Visokoškolske knjižnice (146), Općežnanstvene knjižnice (4), Specijalne knjižnice (153), Narodne knjižnice (269), Knjižnice osnovnih škola (853) i Knjižnice srednjih škola (349).⁹⁶ Zanimljivo je kako se broj narodnih knjižnica razlikuje u nekoliko vjerodostojnih izvora, a to su: Državni zavod za statistiku (269), Portal narodnih knjižnica⁹⁷ (228) te Adresar narodnih knjižnica HKD-a⁹⁸ (261). Kao i arhivisti, samo nešto ranije, Hrvatsko knjižničarsko društvo 2002. godine donosi *Etički kodeks Hrvatskog knjižničarskog društva* kojim se propisuju temeljna pravila ponašanja djelatnika u knjižničarskoj struci. Kodeks se sastoji od 7

⁹³ Usp. Isto, str. 145-146.

⁹⁴ Usp. UNESCO-ov manifest za narodne knjižnice, 1994. Str. 1-2. URL: <https://www.ifla.org/files/assets/public-libraries/publications/PL-manifesto/pl-manifesto-hr.pdf> (2019-06-15)

⁹⁵ Usp. Temeljne djelatnosti. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. URL: <https://www.nsk.hr/temeljne-djelatnosti/> (2019-06-15)

⁹⁶ Usp. Priopćenje: knjižnice u 2013. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2015. URL: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2014/08-03-01_01_2014.htm (2019-06-15)

⁹⁷ Usp. Adresar narodnih knjižnica. Knjižnica.hr: portal narodnih knjižnica. URL: <https://www.knjiznica.hr/export> (2019-06-15)

⁹⁸ Usp. Adresar narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Hrvatsko knjižničarsko društvo. URL: <http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/49> (2019-06-15)

načela kojima bi se djelatnici trebali rukovoditi te 8 vrijednosti za koje se zalažu u svome radu. Načela su navedena sljedećim redoslijedom:

1. Profesionalno djelovanje na najvišoj razini u skladu s međunarodnim i domaćim normama radi unaprjeđivanja struke.
2. Briga o intelektualnoj slobodi pojedinaca te zaštita osnovnih demokratskih načela društvene zajednice.
3. Pravo na znanje i neometan pristup informacijama za sve.
4. Pristup različitim vrstama građe i izvora za sve vrste korisnika.
5. Poštivanje autorskog prava.
6. Poštivanje privatnosti korisnika.
7. Zaštita i promicanje kulturne baštine.⁹⁹

Vrijednosti za koje se zalažu odnose se na: jednak pristup informacijama za sve korisnike, primjenu profesionalne prosudbe bez raznih utjecaja, suprotstavljanje cenzuri, poštivanje privatnosti korisnika, stalno usavršavanje, uključivanje u život zajednice putem nastave ili kulturnih događaja, suradnju s kolegama te briga i očuvanje ugleda struke.¹⁰⁰ Jedna od temeljnih djelatnosti NSK je i djelatnost pohrane, zaštite i konzervacije građe unutar koje brinu o restauriranju građe ovisno o stupnju oštećenja i vrsti građe. Restaurirana građa uvezuje se na tradicionalan način poštujući estetski izgled i kvalitetu samog izvornika, a po potrebi se zaštićuje dodatnom ambalažom i pohranjuje na police u spremišni prostor u kojem su strogo kontrolirani mikroklimatski uvjeti.¹⁰¹

Posljednje, ali ne i manje važne baštinske ustanove koje brinu o pisanoj baštini su muzeji. Međunarodno vijeće za muzeje definira muzej kao „neprofitnu, stalnu ustanovu u službi društva i njegovog razvoja, otvorenu za javnost, koja stječe, čuva, istražuje, komunicira i izlaže materijalnu i nematerijalnu baštinu čovječanstva i okoliša u svrhu obrazovanja, proučavanja i uživanja.“¹⁰² Jednostavnije se može reći kako muzeji prikupljaju materijalna svjedočanstva ljudi i njihov okoliš, a prikupljeni im predmeti osiguravaju posebno mjesto u društvu, zajednici i kulturi. Prema vrstama, muzej se može organizirati oko opće teme (tehnički muzej), određene teme (muzej starih računala) ili strogo određene teme (muzej rata). Za razliku od arhivske i

⁹⁹ Usp. Etički kodeks Hrvatskog knjižničarskog društva. Hrvatsko knjižničarsko društvo. URL: https://www.hkdrustvo.hr/hr/eticki_kodeks/ (2019-06-15)

¹⁰⁰ Usp. Isto.

¹⁰¹ Usp. Temeljne djelatnosti NSK. Nav. dj.

¹⁰² Museum definition. International Council of Museums. URL: <https://icom.museum/en/activities/standards-guidelines/museum-definition/> (2019-06-15)

knjižnične građe koja je većinom u tiskanom obliku, muzejska građa je nešto kompleksnija jer se sastoji od muzejskih predmeta koji mogu biti artefakti (djela nastala ljudskim radom), primjerci (prirodnine) i digitalni objekti. Neovisno o tome u kojem se obliku muzejski predmet pojavljuje, može imati sljedeće vrijednosti: estetsku, duhovnu, simboličku, povijesnu i autentičnu vrijednost. Što se tiče nematerijalne kulturne baštine, poseban interes javlja se nakon 2003. godine kada UNESCO donosi *Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*. Navedenom konvencijom muzeji su morali pronaći mjesto i za takvu vrstu baštine koja služi kao dokaz identiteta nekog naroda, a očituje se kroz usmenu predaju i izraze, reproduktivne umjetnosti, obrede, svetkovine, običaje, tradicijske vještine, obrte, itd.¹⁰³

Muzejske zbirke, za razliku od arhivskih i knjižničnih, nisu namijenjene širokom krugu korisnika već su pohranjene u muzejskim čuvaonicama daleko od očiju javnosti. Posjetitelji muzejske zbirke mogu vidjeti samo tijekom izložbi i to u malom postotku. Primarni medij komunikacije u muzejima su izložbe koje mogu biti stalne ili povremene. Muzejska izložba svojim sadržajem mora podučiti, osvijestiti, predstaviti stavove i vrijednosti, ali i zabaviti korisnika kako ne bi uzalud potrošio svoje slobodno vrijeme. Također, izložba kao nositelj kulturne poruke, mora ići od pojedinačnog prema općem te od detalja prema cjelini kako bi se formulirala cjelovitost.¹⁰⁴

Za razliku od arhiva i knjižnica koji imaju svoje središnje matične ustanove koje obavljaju nadzor nad svim vrstama spomenutih ustanova, muzeji imaju Muzejski dokumentacijski centar koji predstavlja dokumentacijsku, informacijsku i komunikacijsku točku hrvatske muzejske zajednice. Osim toga MDC koordinira sustavom mreža muzeja, promiče muzeje u zemlji i svijetu, osniva nove muzeje, predlaže zakonsku regulativu, promiče slobodan pristup informacijama i građi, uvodi nove informacijsko-komunikacijske tehnologije, izdaje stručne časopise i publikacije, itd.¹⁰⁵ Prema podacima Državnog zavoda za statistiku broj muzeja, galerija i zbirki u 2015. godini bio je sljedeći: 222 muzeja, 44 galerije i 93 zbirke. Od ukupno 222 muzeja, 102 muzeja je općeg tipa, dok je specijaliziranih muzeja bilo 120.¹⁰⁶ Što se tiče konzervatorsko-restauratorskih odjela u muzejima, najbolji opis odjela nalazi se na mrežnoj stranici Gradskog muzeja Varaždin. Prema opisu, konzervatorsko-restauratorski zahvati provode se u nizu postupaka kako bi usporili ili zaustavili propadanje muzejskog predmeta uz vraćanje

¹⁰³ Usp. Šojat-Bikić, Maja. Nav. dj., str. 92-97.

¹⁰⁴ Usp. Isto, str. 100-104.

¹⁰⁵ Usp. O nama: MDC danas. Muzejski dokumentacijski centar. URL: <http://mdc.hr/hr/mdc/o-nama/mdc-danas/o-mdc-u/> (2019-06-15)

¹⁰⁶ Usp. Priopćenje: muzeji, galerije i zbirke u 2015. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2016. URL: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/08-03-01_01_2016.htm (2019-06-15)

razumljivosti oblika i funkcije. Prilikom zahvata potrebno je poštivati estetsku, povijesnu i fizičku vrijednost predmeta, pridržavati se etičkih normi, koristiti reverzibilne metode i voditi temeljitu dokumentaciju s fotografijama prije i poslije zahvata.¹⁰⁷

Navedene ustanove djeluju kao tri zasebna tipa ustanova, ali je svakoj u cilju da pomogne korisnicima i zadovolji njihove potrebe. Najjednostavnije i najpristupačnije korisnicima su narodne knjižnice jer putem njih mogu saznati sve ono što ih zanima i što im je potrebno ukoliko nemaju gdje drugdje zatražiti pomoć. Arhivi mogu poslužiti za istraživanje lokalne prošlosti ili korijena obitelji, dok u muzejima putem izložbi mogu saznati sve što ih zanima o određenoj temi ili narodu. U poglavlju 4.1.1. navedeni su propisi koji su važni za baštinske ustanove i obavljanje njihove djelatnosti, a također su opisani i etički kodeksi kojih se zaposlenici trebaju pridržavati prilikom rada s korisnicima, kolegama, ali i pisanom baštinom. Pohvalno je što ustanove imaju donesene zakone, pravilnike, standarde i norme na temelju međunarodnih standarda i konvencija koje im uvelike olakšavaju obavljanje djelatnosti, ali i sve veću potrebu za očuvanjem baštine za buduće naraštaje. Uz to, unutar svake matične ustanove djeluje odjel za konzervaciju i restauraciju građe. Sam opis odjela daje do znanja kako se vode etičkim načelima jer poštuju temeljne vrijednosti koje se od njih očekuju, kao što su primjerice poštivanje vrijednosti baštine, vođenje dokumentacije, fotografiranje postupaka, poštivanje izvornika, i sl.

¹⁰⁷ Usp. Konzervatorsko-restauratorski odjel. Gradski muzej Varaždin. URL: <http://www.gmv.hr/hr/o-muzeju/odjeli/konzervatorsko-restauratorski-odjel/> (2019-06-15)

5. Zaključak

Baština sa svim svojim pripadajućim vrijednostima predstavlja naslijeđe pojedinca ili zajednice s ciljem očuvanja za buduće generacije. Za baštinu se može reći da je višedimenzionalna jer po nastanku pripada prošlosti i predstavlja naslijeđe čovječanstva, zbog upotrebljivosti i zanimanja korisnika pripada sadašnjosti, a zbog svojih estetskih, duhovnih, povijesnih, obrazovnih i drugih vrijednosti potrebno ju je očuvati kako bi bila vidljiva i u budućnosti. Neovisno o tome od kojih je materijala napravljena i u kojem se obliku pojavljuje, baštinu je potrebno zaštititi raznim metodama i postupcima kako bi se sačuvala od propadanja. Stručnjaci koji se bave prikupljanjem, pohranom, obradom i korištenjem baštine sve se više susreću s činjenicom prirodnog starenja i propadanja baštine te potrebe njezina očuvanja kreiranjem strategije zaštite. Tradicionalno se baština pohranjuje i čuva u arhivima, knjižnicama i muzejima, ali i restauratorskim zavodima, galerijama te drugim ustanovama koje organiziraju zbirke.

Međunarodna, nacionalna i lokalna stručna tijela nastoje provoditi aktivnosti koje će služiti razvoju kulture, zaštititi i očuvanju kulturne baštine. Na međunarodnoj razini na očuvanju kulturne baštine djeluje UNESCO, organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, dok u Republici Hrvatskoj djeluje Ministarstvo kulture s Upravom za zaštitu kulturne baštine i Hrvatskim vijećem za kulturna dobra uz pomoć ustanova koje brinu o baštini, primjerice arhivi, knjižnice, muzeji, itd. Navedene ustanove uz obavljanje osnovnih poslova poput osmišljavanja zakonske regulative, obrazovanja stručnjaka, provođenja projekata zaštite, itd. nastoje osmisliti dokumente koji se dotiču etike i etičkog ponašanja u obavljanju djelatnosti. Sam proces etike u poslovanju odnosi se na primjenu poželjnih pravila ponašanja kako bi se postigla visoka razina ponašanja, ali i poboljšao ugled u javnosti. Poželjna pravila ponašanja oblikovana su etičkim kodeksom koji donosi skup načela i normi kojih se treba pridržavati tijekom rada, prema kolegama i korisnicima te struci općenito. Budući da se ovdje radi o zaštiti pisane baštine, koja se većinom pojavljuje na papiru i kao takva je izložena prirodnom starenju i propadanju materijala, donose se etička načela koja se trebaju slijediti u potpunosti ukoliko se želi očuvati integritet i vrijednost baštine.

U radu su razmatrani međunarodni i nacionalni etički kodeksi baštinskih ustanova (ICA, IFLA, ICOM, HDA, HKD) i konzervatorsko-restauratorske struke (ECCO, AIC). Na temelju proučenih materijala moguće je zaključiti da postoji svojevrsna prepoznatljiva struktura ovih dokumenata, odnosno da se etički kodeksi sastoje od uvodnog dijela ili preambule u kojem su predstavljene temeljne definicije vezane uz struku i svrha kodeksa u kojoj se očituje važnost

primjene načela za dobrobit struke, dok glavni dio donosi etička načela s opisanim vrijednostima kojih se treba pridržavati u dodiru s baštinom, radu s korisnicima i kolegama te struci općenito. Poštivanje etičkih načela, tj. konzervatorskih načela i tehnika posebno se gleda na tehničkoj razini prilikom zaštite baštine, odnosno provođenja postupaka konzervacije i restauracije. Neovisno o tome koja je ustanova donijela etički kodeks i koje godine, svaki kodeks navodi slična načela koji poručuju isto. Kodeksi promoviraju postupanje u skladu s onim što je etički ispravno i poželjno kako bi se očuvao identitet i vrijednost baštine. Iako su prve verzije navedenih kodeksa nastale u drugoj polovici 20. st., važno je napomenuti kako se revidirane verzije razlikuju samo u promjeni terminologije određenih pojmova, dok su smjernice i načela nepromijenjeni. Neka zajednička etička načela navedenih kodeksa:

- a) važnost dokumentiranja svih postupaka koji se rade tijekom intervencija kako bi se u svakom trenutku znalo što je i kada napravljeno,
- b) intervencije se moraju provoditi s poštovanjem prema baštini, poštujući njezine vrijednosti i integritet i osobe koje su je stvorile,
- c) briga o estetskom izgledu, povijesnom i duhovnom značenju baštine,
- d) intervencije smiju provoditi samo kompetentne osobe,
- e) provođenje reverzibilnih intervencija,
- f) provođenje samo potrebnih intervencija,
- g) promicanje struke i djelovanje u skladu s najvišim standardima struke,
- h) stalno stručno usavršavanje.

Pohvalno je i što baštinske ustanove u Hrvatskoj imaju razvijenu zakonsku regulativu na kojoj temelje svoju djelatnost i poslovanje te što su stručna tijela donijela nacionalne etičke kodekse koji se oslanjaju na međunarodne kodekse struke. Unutar matičnih, ali i općih baštinskih ustanova, nalaze se odjeli za konzervaciju i restauraciju građe. Opis odjela na mrežnim stranicama ustanova dokazuje kako posluju u skladu s etičkim kodeksom i etičkim normama jer poštuju neka temeljna zajednička načela koja su važna za proces konzervacije i restauracije. Etičnim ponašanjem ustanove stvaraju u javnosti odgovorniju sliku o sebi i dokaz su odgovorne i profesionalne ustanove koja posluje u skladu s propisanim načelima i normama. Bitno je razviti svijest o važnosti poštivanja etičkih načela prilikom zaštite i poslovanja na najvišim standardima struke jer se na taj način poštuje jedinstvenost kulturne baštine, njezine vrijednosti, ali se produžuje i životni vijek baštine i najvažnije od svega, ostavlja se u naslijeđe budućim generacijama.

Kako bi se povećala svijest o važnosti etičnosti i etičnog ponašanja, u radu je korištena kvalitativna metodologija, tj. analiza sadržaja pomoću koje se nastojao dobiti što veći uvid u stavove i vrijednosti o etici, etičkim kodeksima i načelima koji se primjenjuju u procesu zaštite pisane baštine. Proučavajući razne izvore i dokumente iz druge polovice prošloga stoljeća do danas, dolazi se do zaključka kako je etično poslovanje zastupljeno u praksi te da postoji svijest o važnosti poslovanja na najvišim standardima struke s ciljem poštivanja kulturne baštine i njezinih pripadajućih vrijednosti. Nadalje, promatranjem etičkih načela na navedene tri razine može se reći kako je etičnost zastupljena na svim razinama te da su ustanove, osoblje i korisnici upoznati s pojmom etičnog ponašanja i etičkim kodeksom te propisanim načelima. Stoga je cilj ovoga rada ispunjen jer su predstavljene i opisane temeljne vrijednosti i stavovi o etičkim načelima u zaštiti pisane baštine s kojima bi javnost trebala biti upoznata. Iako se trenutno ne može pronaći dovoljno konkretnijih primjera same primjene etičkih načela u praksi, ovaj rad može poslužiti kao polazište za nastavak daljnjih istraživanja vezanih uz ovu temu.

6. Literatura

Adresar narodnih knjižnica. Knjižnica.hr: portal narodnih knjižnica. URL: <https://www.knjiznica.hr/export> (2019-06-15)

Adresar narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Hrvatsko knjižničarsko društvo. URL: <http://www.hkdrustvo.hr/datoteke/49> (2019-06-15)

AIC code of ethics and guidelines for practice, 1994. URL: https://www.nps.gov/training/tel/guides/hps1022_aic_code_of_ethics.pdf (2019-02-05)

Aleksić, Ana. Poslovna etika: element uspješnog poslovanja. // Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu 5, 1(2007), str. 419-429. URL: <https://hrcak.srce.hr/26144> (2019-01-15)

Arhivi u Hrvatskoj. Hrvatski državni arhiv. URL: <http://www.arhiv.hr/hr-hr/Arhivska-slu%C5%BEba/Arhivi-u-Hrvatskoj> (2019-06-15)

Arhivska služba. Hrvatski državni arhiv. URL: <http://www.arhiv.hr/hr-hr/Arhivska-sluzba> (2019-06-15)

Assessing the values of cultural heritage: research report / report editor Marta de la Torre. Los Angeles: The Getty Conservation Institute, 2002. URL: https://www.getty.edu/conservation/publications_resources/pdf_publications/pdf/assessing.pdf (2018-12-10)

Baynes-Cope, Arthur David. Thoughts on ethics in archival conservation. // Restaurator 9, 3(1988), str. 136-146. URL: <https://www.degruyter.com/view/j/rest.1988.9.issue-3/rest.1988.9.3.136/rest.1988.9.3.136.xml> (2019-02-25)

Berčić, Boran. Filozofija: sažeto e-izdanje. Zagreb: Ibis, 2012. URL: https://bib.irb.hr/datoteka/546996.Bercic_Filozofija_e-izdanje.pdf (2019-01-15)

Cifrić, Ivan; Trako Poljak, Tijana. Baština čovječanstva: održanje, korištenje i stvaranje. // Titius 6-7, 6-7(2014), str. 25-36. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/219723> (2018-12-10)

Ćorić, Mirna; Jelavić, Ivija. Etika u poslovanju: etičko vodstvo u poslovnom kontekstu sa slučajevima iz prakse. // Obnovljeni život 64, 3(2009), str. 393-404. URL: <https://hrcak.srce.hr/41187> (2019-01-15)

- Ćurko, Bruno...[et al.]. Etičko obrazovanje i učenje o vrijednostima: priručnik za učitelje i odgajatelje, 2015. Str. 1-72. URL: http://www.ethics-education.eu/resources/ManualTeachers_HR.pdf (2019-01-15)
- Dani europske baštine. Ministarstvo kulture RH. URL: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7216> (2019-02-05)
- Dumbović Bilušić, Dubravka. Kulturna baština u Hrvatskoj pred novim izazovima. // Kvartal 10, 1-2(2013), str. 6-11. URL: <https://hrcak.srce.hr/175051> (2018-12-10)
- ECCO Professional guidelines III: Education. ECCO, 2004. URL: http://www.ecco-eu.org/fileadmin/user_upload/ECCO_professional_guidelines_III.pdf (2019-02-05)
- Etički kodeks arhivista / prevela Ornata Tadin. // Arhivski vjesnik, 39(1996), str. 251-255. URL: <https://hrcak.srce.hr/65289> (2019-02-05)
- Etički kodeks Hrvatskog knjižničarskog društva. Hrvatsko knjižničarsko društvo. URL: https://www.hkdrustvo.hr/hr/eticki_kodeks/ (2019-06-15)
- Etički kodeks zaposlenika Državnog arhiva u Zagrebu, 2013. URL: http://daz.hr/wp-content/uploads/2015/03/ETICKI_KODEKS-prosinac_2013.pdf (2019-06-15)
- Faletar Tanacković, Sanjica; Aparac-Jelušić, Tatjana. Ishodišta za proučavanje međuodnosa baštinskih ustanova u 20. stoljeću: počeci teorijskih promišljanja. // Libellarium 3, 2(2010), str. 183-206. URL: <https://hrcak.srce.hr/77793> (2018-12-10)
- Feilden, Bernard. An introduction to conservation of cultural property. [s.l.]: UNESCO, 1979. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000037868/PDF/037868engb.pdf.multi> (2019-03-06)
- Forrest, Craig. International law and the protection of cultural heritage. London; New York: Routledge, 2010. URL: <https://books.google.hr/books?id=jiGoOcZXmJ0C&hl=hr> (2019-05-31)
- Hasenay, Damir; Krtalić, Maja. Terminološki i metodološki aspekti u proučavanju zaštite stare knjižnične građe. // Libellarium 1, 2(2008), str. 203-220. URL: <https://hrcak.srce.hr/37156> (2018-12-10)

Hasenay, Damir; Krtalić, Maja; Šimunić, Zrinka. Obrazovanje studenata informatologije o čuvanju i zaštiti kulturne baštine: temeljna znanja i njihov prijenos u praksu. // Život i škola 57, 25(2011), str. 61-75. URL: <https://hrcak.srce.hr/71624> (2019-02-05)

Hrvatsko vijeće za kulturna dobra. Ministarstvo kulture RH. URL: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=25> (2019-02-05)

ICOM-ov Etički kodeks za muzeje, 2007. URL: <http://www.icom-croatia.hr/wp-content/uploads/2011/11/Eticki-kodeks-za-muzeje.pdf> (2019-02-05)

IFLA-in Etički kodeks za knjižničare i druge informacijske djelatnike, 2012. URL: <https://www.ifla.org/files/assets/faife/codesofethics/croatiancodeofethicsfull.pdf> (2019-02-05)

Konzervatorsko-restauratorski odjel. Gradski muzej Varaždin. URL: <http://www.gmv.hr/hr/o-muzeju/odjeli/konzervatorsko-restauratorski-odjel/> (2019-06-15)

Krstović, Jasna. Kakav etički kodeks trebamo? // Dijete, vrtić, obitelj 16, 61(2010), str. 2-9. URL: <https://hrcak.srce.hr/125042> (2019-01-15)

Krtalić, Maja; Hasenay, Damir; Aparac-Jelušić, Tatjana. Upravljanje zaštitom pisane baštine u knjižnicama – teorijske pretpostavke. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1/2(2011), str. 1-36. URL: <https://hrcak.srce.hr/80113> (2018-12-10)

Kulturna baština. Ministarstvo kulture RH. URL: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6> (2018-12-10)

Laszlo, Želimir. Novi dokumenti o preventivnoj zaštiti. // Informatica museologica 32, 1-2(2001), str. 145. URL: <https://hrcak.srce.hr/140660> (2018-12-10)

Marasović, Tomislav. Kulturna baština. Split: Veleučilište Split, 2001.

Marčetić, Gordana. Etički kodeksi i etika javnih službenika. // HKJU – CCPA 13, 2(2013), str. 499-539. URL: <https://hrcak.srce.hr/130582> (2019-01-15)

Museum definition. International Council of Museums. URL: <https://icom.museum/en/activities/standards-guidelines/museum-definition/> (2019-06-15)

Mušnjak, Tatjana. Uloga zgrade u preventivnoj zaštiti pisane baštine. // Arhivski vjesnik, 44 (2001), str. 183-193. URL: <https://hrcak.srce.hr/9489> (2018-12-10)

Nagrada Vicko Andrić. Ministarstvo kulture RH. URL: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=36> (2019-02-05)

O nama: MDC danas. Muzejski dokumentacijski centar. URL: <http://mdc.hr/hr/mdc/o-nama/mdc-danas/o-mdc-u/> (2019-06-15)

Oppong, Seth. When the ethical is unethical and the unethical is ethical: cultural relativism in ethical decision-making. // Polish Psychological Bulletin 50, 1(2019), str. 18-28. URL: https://www.researchgate.net/publication/331772585_When_the_ethical_is_unethical_and_the_unethical_is_ethical_Cultural_relativism_in_ethical_decision-making/stats (2019-01-15)

Pravilnik o registru kulturnih dobara Republike Hrvatske. // Narodne novine 37(2001). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2001_04_37_652.html (2019-02-05)

Pravilnik o stručnim i tehničkim standardima za određivanje vrste muzeja, za njihov rad, te za smještaj muzejske građe i muzejske dokumentacije. // Narodne novine 30(2006). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_03_30_718.html (2019-02-05)

Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva, broju i strukturi stručnog osoblja arhiva. // Narodne novine 65(2004). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2004_05_65_1404.html (2019-02-05)

Pravilnik o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva. // Narodne novine 63(2004). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2004_05_63_1383.html (2019-02-05)

Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine 52(2005). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_52_1001.html (2019-02-05)

Priopćenje: knjižnice u 2013. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2015. URL: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2014/08-03-01_01_2014.htm (2019-06-15)

Priopćenje: muzeji, galerije i zbirke u 2015. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2016. URL: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/08-03-01_01_2016.htm (2019-06-15)

Radić, Branka. Zaštita pisane baštine u zajednici AKM-a (arhivi-knjižnice-muzeji): Franjo Ksaver Kuhač (1834.-1911.) – utemeljitelj hrvatske etnomuzikologije i glazbene historiografije.

// Vjesnik bibliotekara Hrvatske 60, 2-3(2017), str. 25-45. URL: <https://hrcak.srce.hr/195864> (2018-12-10)

Records of the general conference: resolutions. UNESCO: Paris, 1971. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000114046.page=137> (2019-06-15)

Smith, Abby. Valuing preservation. // Library Trends 56, 1(2007), str. 4-25. URL: <https://www.ideals.illinois.edu/bitstream/handle/2142/3769/LT-56-1.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (2018-12-10)

Središnji laboratorij za konzervaciju i restauraciju. Hrvatski državni arhiv. URL: <http://www.arhiv.hr/hr-hr/O-nama/Ustroj/Sredi%C5%A1nji-laboratorij-za-konzervaciju-i-restauraciju> (2019-06-15)

Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.-2015. Ministarstvo kulture RH, 2011. URL: https://www.min-kulture.hr/userdocsimages/bastina/STRATEGIJA_BASTINE_VRH.pdf (2019-02-05)

Strateški plan Ministarstva kulture 2018.-2020. Ministarstvo kulture RH, 2017. URL: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7073> (2019-02-05)

Šojat-Bikić, Maja. Modeliranje digitalnih zbirki i digitalnih proizvoda: sadržajno-korisnički aspekt komuniciranja kulturne baštine u digitalnom obliku. // Muzeologija, 50(2013), str. 17-516. URL: <https://hrcak.srce.hr/137980> (2018-12-10)

Šola, Tomislav. Javno pamćenje: čuvanje različitosti i mogući projekti. Zagreb: Zavod za informacijske studije, 2014. URL: <https://openbooks.ffzg.unizg.hr/index.php/FFpress/catalog/view/25/33/951-2> (2019-05-31)

Šošić, Trpimir. Pojam kulturne baštine: međunarodnopravni pogled. // Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu 51, 4(2014), str. 833-860. URL: <https://hrcak.srce.hr/129107> (2018-12-10)

Temeljne djelatnosti. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. URL: <https://www.nsk.hr/temeljne-djelatnosti/> (2019-06-15)

UNESCO. Ministarstvo kulture RH. URL: <https://www.min-kulture.hr/unesco/> (2019-02-05)

UNESCO dokumenti. Ministarstvo kulture RH. URL: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=61> (2019-02-05)

UNESCO-ov manifest za narodne knjižnice, 1994. URL: <https://www.ifla.org/files/assets/public-libraries/publications/PL-manifesto/pl-manifesto-hr.pdf> (2019-06-15)

Vokić, Denis. Smjernice konzervatorsko-restauratorskog rada. Zagreb: K-R Centar, 2007.

Zakon o arhivskom gradivu i arhivima. // Narodne novine 61(2018). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_07_61_1265.html (2019-02-05)

Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. // Narodne novine 17(2019). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2019_02_17_356.html (2019-02-05)

Zakon o muzejima. // Narodne novine 61(2018). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_10_110_2121.html (2019-02-05)

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. // Narodne novine 69(1999). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1999_07_69_1284.html (2019-02-05)

Živković, Vesna. Preventivna konzervacija kao sustavni i strateški pristup očuvanju zbirki. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 58, 3/4(2015), str. 37-52. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/230912> (2018-12-10)